

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Bernardka Prašnikar

Poveljniška odgovornost na primeru Srbije in Hrvaške

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Bernardka Prašnikar
Mentor:izr. prof. dr. Vladimir Prebilič

Poveljniška odgovornost na primeru Srbije in Hrvaške

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Zahvala

Mentorju izr. prof. dr. Vladimirju Prebiliču najlepša hvala za strokovno pomoč pri pisanju diplomskega dela. Prav tako vsem sošolkam in sošolcem za najlepša študentska doživetja.

Največja zahvala pa gre družini, za vso pomoč, vse spodbude in za to, ker verjamete vame. Mami, oči, Janja in Brigita, hvala lepa.

Tilen, tebi pa velja najbolj vesela zahvala.

Poveljniška odgovornost na primeru Srbije in Hrvaške

Poveljniška odgovornost vzpostavlja odgovornost vojaških poveljnikov in civilnih nadrejenih za kazniva dejanja, ki jih izvršujejo njim podrejene osebe. Sama doktrina poveljniške odgovornosti je pomemben del tranzicijske pravičnosti. Gre za celoten sklop procesov in mehanizmov povezanih s poskusi družbe, da obravnava zapuščino zelo obsežnih zlorab z namenom zagotoviti odgovornost, pravičnost in spravo. Potrebno je kaznovati vse kršitve mednarodnega prava in kršitelje postaviti pred sodišče.

Obravnavana primera Srbije in Hrvaške, ter njenih takratnih oblasti, kažejo na večje število ljudi, ki so sodelovali pri zločinih mednarodnega prava. Oblikovali so tako imenovan skupni kriminalni podvig (ang. joint criminal enterprise), na podlagi katerega so podrejeni izvrševali zločine. Odgovornost za to, pa morajo nositi tisti, ki so to načrtovali, organizirali in ukazali. Pri tem pa je pomembna hierarhija poveljevanja, ki vodi do najvišjih odgovornih.

Diplomsko delo opisuje pravne temelje poveljniške odgovornosti in že omenjeno hierarhijo poveljevanja, ki je v obeh obravnavanih primerih vodila do predsednika države in najvišjih političnih voditeljev in vojaških poveljnikov, ki so odgovarjali pred sodiščem oziroma postopek proti njim še poteka.

Ključne besede: poveljniška odgovornost, JCE, Srbija, Hrvaška, Slobodan Milošević, Franjo Tuđman.

Command responsibility in the case of Serbia and Croatia

Command responsibility establishes the responsibility of military commanders and civilian superiors for crimes by subordinates. Doctrine of command responsibility itself is an important part of transitional justice. It is a complete set of processes and mechanisms associated with the attempts of society to deal with very large legacy of abuse in order to ensure accountability, justice and reconciliation. It is necessary to punish all violations of international law and put offenders before the court. The present case of Serbia and Croatia, show a greater number of people who were involved in crimes of international law. They formed the so-called joint criminal enterprise, under which crimes were executed. Responsibility for this, must carry those who have planned, organized and ordered. This is an important chain of command that leads to the highest responsible.

The paper describes the legal basis for command responsibility and chain of command in both these cases lead to the country's president and top political leaders and military commanders, which were answered by the court or the case against him is ongoing.

Key words: command responsibility, JCE, Serbia, Croatia, Slobodan Milosevic, Franjo Tudjman.

Kazalo

SEZNAM KRATIC	7
1 UVOD	8
2 METODOLOŠKI OKVIR	9
2.1 OPREDELITEV TEME IN CILJEV PROUČEVANJA	9
2.2 HIPOTEZI	10
2.3 UPORABLJANA METODOLOGIJA	10
2.4 TEMELJNA POJMA	10
2.4.1 ODGOVORNOST	10
2.4.2 POVELJNIŠKA ODGOVORNOST	11
3 POVELJNIŠKA ODGOVORNOST V MEDNARODNEM KAZENSKEM PRAVU	11
4 STATUS VOJAŠKEGA POVELJNIKA	14
5 STATUS CIVILNEGA NADREJENEGA	15
6 TRANZICIJSKA PRAVIČNOST	16
7 ODGOVORNOST PREDSEDNIKA DRŽAVE KOT VRHOVNEGA POVELJNIKA OBOROŽENIH SIL	18
8 NAČELO SKUPNEGA KRIMINALNEGA PODVIGA (<i>JOINT CRIMINAL ENTERPRISE</i>)	19
8.1 SKUPNI KRIMINALNI PODVIG SRBIJE	21
8.2 SKUPNI KRIMINALNI PODVIG HRVAŠKE	21
9 HRVAŠKE OBOROŽENE SILE	22
9.1 HRVAŠKE OBRAMBNE SILE (HOS)	24
9.2 HRVAŠKI OBRAMBNI SVET (HVO)	24
10 SRBSKE OBOROŽENE ENOTE	25
10.1 ENOTE VOJISLAVA ŠEŠLJA	26
10.2 ENOTE ŽELJKA RAŽNATOVIĆA-ARKANA	27
11 PREGON ODGOVORNIH ZA VOJNE ZLOČINE	28
11.1 SRBIJA NACIONALNI PREGON ODGOVORNIH ZA VOJNE ZLOČINE	28
11.1.1 PREGON SRBSKIH POVELJNIKOV, ODGOVORNIH ZA VOJNE ZLOČINE, NA MKSJ	30
11.2 HRVAŠKA: NACIONALNI PREGON ODGOVORNIH ZA VOJNE ZLOČINE	35
11.2.1 PREGON HRVAŠKIH POVELJNIKOV, ODGOVORNIH ZA VOJNE ZLOČINE, NA MKSJ	36

12 ZAKLJUČEK	39
13 LITERATURA	40
14 PRILOGA A: INTERVJU Z MAG. ROBERTOM BARIĆEM (HRVATSKO VOJNO UČILIŠTE PETAR ZRINSKI)	45
Kazalo slik	
Slika 11.1. Hierarhija poveljevanja srbskih oboroženih sil _____	28
Slika 11.2. Hierarhija poveljevanja hrvaških oboroženih sil _____	35

Seznam kratic

BiH – Bosna in Hercegovina

HDZ – Hrvatska demokratska stranka

HOS – Hrvatske obrambne sile

HV – Hrvatska vojska

HVO – Hrvatski obrambni svet

HSP – Hrvatska stranka prava

JCE – joint criminal enterprise

JLA – Jugoslovanska ljudska armada

MKSJ – Mednarodno kazensko sodišče za nekdanjo Jugoslavijo

NATO - Organizacija severnoatlantskega sporazuma

SDG – Srbska prostovoljna straža

SDS – Srbska demokratska stranka

SONS – Nacionalni varnostni svet

TO – teritorialna obramba

VSO – Strateški odločevalski svet

ZRJ – Zvezna Republika Jugoslavija

1 Uvod

*»Če hoče biti človečnost vredna svojega imena,
mora organizirati svojo skupno obrambo zoper vsa mednarodna hudodelstva,
postaviti ograjo, ki je trdna in zanesljiva, in resnično kaznovati vse,
ki ubijajo posameznike in ljudi«
(Ivo Andrić, jugoslovanski Nobelov nagrajenec leta 1961).*

Vzporedno z razvojem vojskovanja se je razvijalo tudi mednarodno pravo, katerega namen je bil omejitev vojskovanja in predvsem zaščita človekovih pravic in življenja. Spremembe v strukturi oboroženih sil, povezane s povečanim vplivom humanosti se odražajo tudi v odgovornosti poveljnikov za svoje enote, ki ni več omejena zgolj na naloge in obveznosti vojaških enot ampak se je razširila tudi na njihove zločine.

Ne samo neposredni vojaški poveljniki, ki dajejo ukaze svojim enotam in odgovarjajo za uspešno ali neuspešno opravljene naloge ampak tudi civilni nadrejeni, ki vršijo civilni nadzor nad oboroženimi silami morajo sprejeti neko odgovornost za napake, zločine enot. Predsedniki držav, predsedniki političnih strank, in drugi civilni nadrejeni osnujejo politiko in jo izvajajo z različnimi orodji. Drugačno orodje, ki se ga »prevečkrat« poslužujejo pa je tudi vojna in z njo povezane kršitve. Politika vodi državo, tako v miru kot v vojni, zato mora nositi odgovornost. V času miru politiki, tako predsednik države, kot vodje političnih strank, odgovarjajo na volitvah, v času vojne oziroma po njej pa morajo, ali bi mogli odgovarjati za zločine pred sodiščem.

Tako poveljniška odgovornost, ki je definirana v diplomski nalogi, zajema civilne in vojaške nadrejene, posebno pa je izpostavljen predsednik države kot vrhovni poveljnik oboroženih sil, ki mora prav tako nositi odgovornost. Doktrina poveljniške odgovornosti vodi do samega vrha politike, oziroma tistih, ki so, ne samo izdali sam ukaz ampak ga tudi načrtovali. Linija poveljevanja gre do samega vrha, in če je vrhovni poveljnik oboroženih sil države, predsednik države, je on prvi v tej hierarhiji poveljevanja, ki mora odgovarjati. Vključitev predsednika države v doktrino poveljniške odgovornosti, je to doktrino postavil v običajno mednarodno pravo (Laviolette 1998, 106).

Poleg definiranja pravne podlage poveljniške odgovornosti je v nalogi še študija primera Hrvaške in Srbije. Opisane so tako regularne kot neregularne oborožene sile. Obe republik

sta imeli v času vojne v svojih ustavah zapisano, da je vrhovni poveljnik oboroženih sil predsednik države. Franjo Tuđman in Slobodan Milošević sta predstavljala vrh poveljniške strukture in posledično vrh poveljniške odgovornosti. Miloševiću je bilo sojeno, vendar je pred samim koncem obsodbe umrl, Tuđman pa je umrl še preden so se začeli sodni procesi. Naslednji v verigi poveljevanja so bili vojaški poveljniki in civilni poveljniki političnih strank, ki so imeli v svoji strukturi tudi oborožene sile (na primer Šešljeve enote). Opisani so najbolj odmevni sodni procesi proti najbolj pomembnim poveljujočim osebam.

Sodbe na Mednarodnem kazenskem sodišču za nekdanjo Jugoslavijo (MKSJ) kažejo na dejanske učinke tranzicijske pravičnosti, s tem odkrivajo resnico o zločinih kar pa preprečuje prikrivanje in zanikanje storjenih zločinov. Sodbe na MKSJ pa imajo še en vpliv. Sodelovanje z MKSJ in predaja ter kaznovanje odgovornih za vojne zločine je pogoj za vstop teh držav v mednarodne integracije. To je postalo zelo učinkovito sredstvo v mednarodnih odnosih, da države izpolnjujejo obveznosti.

2 Metodološki okvir

2.1 Opredelitev teme in ciljev proučevanja

Tema diplomskega dela je, kot je predstavljeno že v uvodu, poveljniška odgovornost poveljujočih za zločine, ki so jih storili podrejeni, na podlagi njihove politike in njihovih ukazov. Zakaj je vprašanje poveljniške odgovornosti tako pomembno v politiki držav in sami mednarodni skupnosti? Predaja in kaznovanje poveljnikov za hude kršitve humanitarnega prava je lahko ovira ali pa predpogoj za vstop v članstvo v mednarodne integracije. Tako ni namen kaznovanja samo zadoščenje pravici, popravilo škode, zadoščenje žrtvam, preprečitev, da bi se podobni zločini dogajali tudi v prihodnje, ampak tudi pogoj za vstop v mednarodne integracije.

Poveljniška odgovornost in kar ta doktrina v praksi predstavlja je tako v politiki, kot mednarodnem pravu pomembno in učinkovito sredstvo doseganja ciljev. Tema se nanaša na odgovornost poveljujočih za vojne zločine in zločine vojnega in humanitarnega prava. Posebno pa obravnava primera Hrvaške in Srbije, in sicer njuno hierarhijo poveljevanja ter odgovornost poveljujočih za zločine, ki so bili storjeni v času devetdesetih let na območju nekdanje Jugoslavije.

Cilji v tem diplomskem delu pa so definirani skozi samo strukturo dela:

- definirati na podlagi mednarodnega prava poveljniško odgovornost;

- razdelati razliko med statusom vojaškega poveljnika in civilnega poveljnika v mednarodnem pravu;
- opisati odgovornost predsednika države kot vrhovnega poveljnika oboroženih sil;
- teoretično definirati načelo skupnega kriminalnega podviga (joint criminal enterprise JCE) in še praktično opisati JCE na primeru Hrvaške in Srbije;
- predstaviti Hrvaške oborožene sile in Srbske oborožene sile;
- opisati sodne procese proti odgovornim poveljujočim osebam, tako na nacionalnih sodiščih kot na MKSJ.

2.2 Hipotezi

Hipoteza 1: Odgovornost za zločine morajo prevzeti tako vojaški kot civilni poveljniki, med slednje spada tudi predsednik države, če je po ustavi vrhovni poveljnik oboroženih sil.

Hipoteza 2: Doktrina poveljniške odgovornosti, predvsem pa njena implementacija torej kaznovanje poveljnikov in drugih civilnih nadrejenih, ki so odgovornih za zločine je orodje mednarodne skupnosti kot pogoj, ki ga morajo države izpolniti za pristop k mednarodnim integracijam.

2.3 Uporabljana metodologija

V diplomskem delu sem uporabila naslednje metode: interpretacija primarnih virov (uradni dokumenti, poročila), s katerimi sem definirala pravni temelj vrhovnega poveljnika oboroženih sil držav Hrvaške in Srbije, pravne temelje doktrine poveljniške odgovornosti; z analizo sekundarnih virov (članki, knjige) so definirane enote, ki so delovale pod poveljstvom vrhovnega poveljnika, prav tako pregon poveljujočih, ki so odgovorni za vojne zločine; s študijo primera Hrvaške in Srbije ter njunih enot in predvsem odgovornih poveljujočih, sem teoretični prvi del diplomskega dela predstavila še na praktičnih primerih. Opravila pa sem še intervju z Robertom Barićem iz Hrvaške vojne šole Petar Zrinski (*Hrvatsko vojno učilište Petar Zrinski*).

2.4 Temeljna pojma

2.4.1 Odgovornost

Odgovornost - dolžnost sprejeti sankcije, dati opravičilo.

a) Če kaj ne ustreza normam, zahtevam, ima negativne posledice: odgovornost lahko preide na drugo osebo (na primer: hotel se je rešiti odgovornosti za prejšnje delovanje; zahtevati odgovornost pri delu).

b) Če se z zaupno osebo, stvarjo zgodi kaj negativnega: niso ga vzeli s seboj, ker bi bila to zanj prehuda odgovornost (SSKJ 1998, 729).

c) Disciplinska odgovornost, odškodninska odgovornost, odgovornost podrejenega za izvršitev povelja, osebna odgovornost za kršitve humanitarnega prava (Korošec 2002, 273).

2.4.2 Poveljniška odgovornost

Institut poveljniške odgovornosti (ang. command responsibility, superior responsibility) vzpostavlja odgovornost vojaških poveljnikov in civilnih nadrejenih za kazniva dejanja, ki jih izvršujejo njim podrejene osebe. Pravna figura poveljniške odgovornosti je iznajdba mednarodnega kazenskega prava, kjer se je sprva razvijala kot institut običajnega mednarodnega kazenskega prava, kasneje pa je svoje mesto našla tudi v pozitivnopravnih dokumentih (Sancin 2009, 401).

Razločevati je mogoče dve obliki poveljniške odgovornosti. O neposredni poveljniški odgovornosti (*direct command responsibility*) govorimo, kadar nadrejeni odredi izvršitev kaznivih dejanj. V takšnih primerih gre pravzaprav za obliko napeljevanja ali posrednega storilstva (25. člen Rimskega statuta), zato za te primere poseben institut, ki bi urejal poveljniško odgovornost, ni potreben (Sancin 2009, 401). O posredni poveljniški odgovornosti pa govorimo, kadar poveljnik opusti nadzor nad svojimi podrejenimi, ti pa izvršijo kazniva dejanja. V tem primeru gre za poveljniško odgovornost v ožjem smislu (poveljniška odgovornost *strico sensu*), ki je ni mogoče obravnavati po pravilih napeljevanja in posrednega storilstva, temveč jo je treba urediti v obliki posebnega instituta (Sancin 2009, 401).

Moderna doktrina o poveljniški odgovornosti je definirana kot odgovornost poveljnikov za vojne zločine, ki so jih zagrešili podrejeni člani njihovih oboroženih sil, ali druge osebe ki spadajo pod njihov nadzor. Ta odgovornost temelji na napakah preprečitve ali kaznovanja nadrejenih za nezakonita dejanja podrejenih (Levine 2005).

3 Poveljniška odgovornost v mednarodnem kazenskem pravu

Moderna doktrina poveljniške odgovornosti ima korenine v razvoju modernega vojskovanja in mednarodnega humanitarnega prava. Načelo obtožbe poveljnikov na podlagi njihove poveljniške odgovornosti za dejanja njihovih podrejenih pri izvajanju njihovih dolžnosti so postale pomembne zaradi spremenjene narave vojskovanja (Laviolette 1998, 97). Država je razvila monopol nad uporabo sile, kar je postalo del naraščajoče centralizirane avtoritete

države. Ta razvoj je povzročil spremembo v moderni vojaški verigi poveljevanja (Laviolette 1998, 97). Haške konvencija iz leta 1907, predvsem četrta Haška konvencija, ki zahteva, da vojske, milice in prostovoljne enote ... poveljuje odgovorna oseba, ki je odgovorna za svoje podrejene. Nadaljnja razlaga doktrine poveljniške odgovornosti je bila dosežena z kodifikacijo načela poveljniške odgovornosti v Ženevskih konvencijah. Konferenca Združenih narodov o ustanovitvi Mednarodnega kazenskega sodišča, ki je bila v Rimu, je določila, da so poveljniki kazensko odgovorni za kazniva dejanja, ki so jih zagrešili podrejeni.

Poveljniške odgovornosti ni mogoče vzpostaviti za katerokoli kaznivo dejanje, ki ga izvršijo podrejeni, temveč le za krog kaznivih dejanj, ki so v pristojnosti Mednarodnega kazenskega sodišča. Institut poveljniške odgovornosti je prvič omenjen v IV. Haški konvenciji o zakonih in običajih vojne na kopnem iz leta 1907 (IV. Haška konvencija). Po drugi svetovni vojni se je poveljniška odgovornost začela bolj natančno definirati v mednarodnem pravu. Vendar Statut vojaškega sodišča v Nürnbergu in Statut vojaškega sodišča za Daljni vzhod nista vsebovala določb o poveljniški odgovornosti, sta pa ta institut uporabljala, sprva za utemeljitev odgovornosti vojaških poveljnikov, kasneje pa tudi civilnih nadrejenih. Pozitivnopravno je bil na mednarodno pravni ravni institut poveljniške odgovornosti preciziran leta 1977 in sicer v 86. in 87. členu Prvega dopolnilnega protokola k Ženevskim konvencijam iz leta 1949, kasneje pa v 3. odstavku 7. člena Statuta MKSJ (Sancin 2009, 402).

Najbolj obsežno in konkretizirano ureditev poveljniške odgovornosti v dosedanem razvoju mednarodnega kazenskega prava je definiral 28. člen Rimskega statuta:

Odgovornost poveljnikov in drugih nadrejenih: Poleg drugih razlogov za kazensko odgovornost po tem statutu za kazniva dejanja, ki so v pristojnosti Sodišča:

- a. je vojaški poveljnik ali oseba, ki dejansko nastopa kot vojaški poveljnik, kazensko odgovorna za kazniva dejanja v pristojnosti Sodišča, ki so jih storile enote pod njenim dejanskim poveljstvom in nadzorom oziroma pod njeno dejansko oblastjo in nadzorom kot posledico dejstva, da ni pravilno izvajal ali izvajala nadzora nad takimi enotami, če:*
 - je vojaški poveljnik ali oseba bodisi vedela ali bi zaradi takratnih okoliščin morala vedeti, da so njegove enote izvršile ali nameravale storiti taka kazniva dejanja, in*
 - vojaški poveljnik ali oseba ni izvedla vseh potrebnih in primernih ukrepov v okviru svojih pooblastil za preprečitev ali ustavitve storitve ali za predložitev zadeve pristojnim organom v preiskavo in pregon;*

- b. *glede odnosov med nadrejenimi in podrejenimi, ki niso opisani v prvem odstavku, je nadrejeni kazensko odgovoren za kazniva dejanja v pristojnosti Sodišča, ki so jih storili podrejeni pod njegovo dejansko oblastjo in nadzorom, ker ni pravilno nadziral podrejenih, če:*
- *je nadrejeni vedel ali zavestno ni upošteval informacije, ki je jasno kazala na to, da so podrejeni izvrševali ali nameravali izvršiti taka kazniva dejanja,*
 - *so se kazniva dejanja nanašala na dejavnost, za katere je bil nadrejeni dejansko odgovoren ali so bile pod njegovim nadzorom, in*
 - *nadrejeni ni izvedel vseh potrebnih in primernih ukrepov v okviru svojih pooblastil za preprečitev ali ustavitve storitve ali za predložitev zadeve pristojnim organom v preiskavo in pregon (Rimski statut 1998).*

Medtem ko Statut MKSJ ni izrecno odgovoril na vprašanje, ali se poveljniška odgovornost nanaša zgolj na vojaške poveljnike ali pa tudi na civilne nadrejene, Rimski statut to jasno določa, saj je določba o poveljniški odgovornosti razdeljena na dva dela, prvi del se nanaša na vojaške pripadnike (in z njimi izenačene osebe), drugi del pa na civilne nadrejene (Sancin 2009, 403). Poveljniške odgovornosti ni mogoče vzpostaviti za katero koli kaznivo dejanje, ki ga izvršijo podrejeni, ampak le za kazniva dejanja, ki so v pristojnosti Mednarodnega kazenskega sodišča. To so t.i. mednarodna hudodelstva, ki vključujejo: genocid, hudodelstva zoper človečnost, vojna hudodelstva in agresijo. Sodišče mora ugotoviti, da so podrejeni izvršili katero izmed teh mednarodnih hudodelstev, pri čemer zadošča, da to ugotovi v okviru sojenja nadrejenemu (ne zahteva se predhodna pravnomočna obsodba podrejenih) (Sancin 2009, 407).

Pomembno vprašanje je, kako ugotavljati (oziroma dokazovati), da je med ravnanjem nadrejenega (opustitvijo preventivnih ukrepov) in kaznivimi dejanji podrejenih obstajala vzročna zveza. Najprej se je treba vprašati, ali bi podrejeni izvršili kazniva dejanja tudi v primeru, če bi nadrejeni ustrezno izvajal nadzorstvo. To se lahko preverja zgolj hipotetično in z veliko mero verjetnosti. Z gotovostjo je mogoče reči le, da vzročne povezave ni le v tistih primerih, ko podrejeni popolnoma ekscesno izvršujejo kazniva dejanja in ne sledijo več ukazom nadrejenega (Sancin 2009, 409).

Pomembna komponenta poveljniške odgovornosti je zahteva po odnosu nadrejeni-podrejeni. Bistvo tega odnosa je »učinkovit nadzor«: zmožnost, da se prepreči in kaznuje dejanja. Glede na dejstva, da v veliko sodobnih konfliktnih situacijah *de facto* poveljniška struktura na

bojišču, ne odraža formalne legalne hierarhije, poveljniki nimajo *de jure* avtoritete nad svojimi domnevnimi podrejenimi (Danner 2005).

Vključitev poveljniške odgovornosti v statute sodišč je vplivala, da je ta doktrina poveljniške odgovornosti postala priznana v običajnem mednarodnem pravu. Ta doktrina ne obstaja samo v mednarodnem humanitarnem pravu ampak tudi v sistemu nacionalnih vojaških zakonov (Lavolette 1998, 106). MKSJ je potrdilo, da je doktrina poveljniške odgovornosti norma običajnega mednarodnega prava.

4 Status vojaškega poveljnika

Vojaški poveljnik je oseba, ki ima moč poveljevanja znotraj oboroženih sil (Zakon o službi v Slovenski vojski 2007). Rimski statut definira, da se z vojaškimi poveljniki izenačuje tudi osebe, ki formalno sicer nimajo tega statusa, vendar pa *de facto* nastopajo v vlogi vojaškega poveljnika. Sem spadajo na primer vodje paravojaških enot, poveljniki oboroženih policijskih enot in druge osebe, ki imajo dejansko moč poveljevanja vojaškim enotam, paravojaškim enotam in oboroženim policijskim enotam.

To pomeni, da relativno nizek položaj v vojaški hierarhiji ali odsotnost formalnih pooblastil sama po sebi še ne izključujeta možnost uporabe instituta poveljniške odgovornosti. Po drugi strani pa zgolj formalni status vojaškega poveljnika ni dovolj za vzpostavitev poveljniške odgovornosti, temveč mora biti podana tudi dejanska moč poveljevanja (Sancin 2009, 404).

Opustitev nadzora nad podrejenimi (*failure to exercise control properly*) pomeni, da so vojaški poveljniki opustili nadzor nad podrejenimi oziroma tega niso izvajali dovolj natančno. Vojaški poveljniki so dolžni izvršiti vse primerne ukrepe, da zagotovijo spoštovanje mednarodnega humanitarnega prava s strani svojih podrejenih. Ta predpostavka poveljniške odgovornosti je konkretizirana v 28. členu Rimskega statuta, ki govori o »opustitvi vseh potrebnih in primernih ukrepov v okviru svojih pooblastil za preprečitev ali ustavitev storitve ali za predložitev zadeve pristojnim organom v preiskavo in pregon.« (Rimski statut). Opustitev nadzora se tako lahko pojavlja v dveh oblikah: prvič kot opustitev preventivnih ukrepov (nepreprečitev ali neustavitev kaznivih dejanj podrejenih), in drugič kot opustitev represivnih ukrepov (nepredložitev zadeve pristojnim organom v preiskavo in pregon) (Sancin 2009, 405). Preventivni ukrepi so možni toliko časa, dokler podrejeni še niso izvršili (dokončali) kaznivih dejanj. Vsak vojaški poveljnik mora (ne glede na položaj v hierarhiji poveljevanja) izdajati povelja, ki naj preprečijo izvršitev kaznivih dejanj. Ko podrejeni že

izvedejo kaziva dejanja, temu lahko sledijo le represivni ukrepi. Vojaški poveljnik, ki je vedel, ali bi moral vedeti, da bodo podrejeni izvršili kazniva dejanja, pa je opustil preventivne ukrepe, z morebitnimi kasnejšimi represivnimi ukrepi ne razbremeni poveljniške odgovornosti. Prav tako dolžnost represivnega ukrepanja ni izpolnjena, če poskrbijo le za površne ali celo navidezne preiskovalne ukrepe ali navidezno sojenje, da bi tako varovali svoje podrejene (Sancin 2009, 406).

V interesu vojske je, da zagotovi, da lahko deluje kot učinkovita organizirana vojaška sila. Danes to zahteva veliko decentralizacije in pooblastil. Vojaški poveljniki so izbrani zaradi svojih sposobnosti, da vodijo in poveljujejo samostojno z malo zunanjih smernic in brez pretirano natančnega nadzora. Ta avtonomija in avtoriteta dovoljujeta poveljnikom da sprejemajo dnevne ukaze in naložijo naloge svojim podrejenim. V takšni organizaciji, je stopnja do katere je lahko posameznik odgovoren za podrejene, odvisna od položaja, ki ga ima posameznik v liniji poveljevanja (Lavolette 1998, 136). Moderne vojne, imajo veliko stopnjo decentralizacije. Poveljnik ne more biti popolnoma informiran o vseh podrobnostih vojaških operacij svojih podrejenih in ima pravico domnevati, da bodo podrejeni zakonito izpolnili naloge. Po drugi strani pa humanitarni interes narekuje, da oboroženi konflikti prizadenejo najmanjšo možno škodo tako materialno kot človeško. Da pa se to doseže morajo biti vojaki nadzorovani in disciplinirani. Poveljniki imajo tako velik vpliv in moč, da izpolnijo te kriterije, kar pa se doseže z avtoriteto, disciplino. Poveljniki so dogovorni, da poznajo vse dejavnosti svojih podrejenih (Lavolette 1998, 137).

Odgovornost vojaških poveljnikov, za vse zagrešene vojne zločine ali kazenskoppravna odgovornost za kršitve določb mednarodnega vojnega prava, je težko dokazljiva. Jogan navaja naslednje razloge, med prvimi maloštevilne in deloma jasne smernice ter pravila, ki jih ponuja mednarodna regulativa. Po drugi strani pa posamezne države urejajo tovrstna vprašanja na nacionalnih sodiščih, torej znotraj svojih nacionalnih meja in z lastnimi predpisi, ki niso vedno usklajeni z mednarodnimi načeli, temveč se od njih nemalokrat tudi oddaljujejo. Doktrina poveljniške odgovornosti je aktualna v redkih obdobjih, vojnih ali povojnih, v času miru pa ostaja ta problematika obrobna (Jogan 1997, 169).

5 Status civilnega nadrejenega

Rimski statut predvideva poveljniško odgovornost tudi za civilne osebe. To so osebe, ki imajo efektivno oblast in nadzor nad določenim krogom podrejenih oseb, pri čemer pa ne nastopajo

kot vojaški poveljniki. To so predvsem ljudje, ki so na visokih položajih v državni upravi in v lokalnih skupnostih, kot so na primer člani vlad in župani. Niso pa izključeni primeri odgovornosti oseb iz nedejavne sfere, to so osebe na vodilnih položajih v gospodarstvu, vodje političnih strank (Sancin 2009, 405).

Civilni nadrejeni morajo poskrbeti tudi za vse ukrepe, ki jih imajo v okviru svojih pooblastil, da preprečijo ali ustavijo kazniva dejanja podrejenih, prav tako so dolžni poskrbeti za predložitev zadeve pristojnim organom v preiskavo in pregon. Razlika, ki ločuje civilne in vojaške nadrejene je, da civilni nadrejeni odgovarjajo samo, če so se izvršena kazniva dejanja nanašala na dejavnosti, za katere je bil nadrejeni dejansko odgovoren ali so bile pod njegovim nadzorom. Civilni nadrejeni odgovarjajo samo za dejanja, ki jih podrejeni izvršijo v zvezi z dejavnostjo, za katero so nadrejeni odgovorni ali jo nadzirajo, medtem ko vojaški nadrejeni odgovarjajo za vsa dejanja oseb, nad katerimi imajo dejansko oblast (Ackerman in O'Sullivan 2000, 73). Druga pomembna razlika med odgovornostjo vojaških poveljnikov in civilnih nadrejenih se nanaša na njihovo krivdo. Medtem ko vojaški poveljnik odgovarja za dejanja svojih podrejenih, če je za njih »vedel ali bi moral vedeti«, civilni nadrejeni odgovarja le, če je »vedel ali zavestno ni upošteval informacije, ki je jasno kazala na to, da so podrejeni izvrševali ali nameravali izvršiti taka kazniva dejanja«. Odgovornost vojaških poveljnikov je torej strožja, saj pri njih zadošča že, da se jim dokaže nezavestna malomarnost, medtem ko je civilnim nadrejenim treba dokazati, da so zavestno opustili dolžno skrbnost, na podlagi katere bi lahko ugotovili, da so podrejeni izvršili kaznivo dejanje oziroma da ga pripravljajo (Sancin 2009, 412).

6 Tranzicijska pravičnost

Tranzicijska pravica je koncept pravice, povezan z obdobjem političnih sprememb, zaznamovan z zakonitim odgovorom na napake predhodnega represivnega režima. Nanaša se torej na »celoten sklop procesov in mehanizmov povezanih s poskusi družbe, da obravnava zapuščino zelo obsežnih zlorab z namenom zagotoviti odgovornost, pravičnost in spravo«. Na večjo pomembnost tranzicijske pravičnosti v post-konfliktnih študijah vplivajo naslednji dejavniki:

- Spremenjena narava svetovnih medijev omogoča, da se o velikih kršitvah človekovih pravic intenzivno poroča v dejanskem času. To pa za vlade in mednarodno skupnost pomeni pritisk, da zagotovijo odgovornost za storjene zločine.

- Naslednji dejavnik je veliko število zagovornikov človekovih pravic, kamor spadajo nevladne organizacije, ki so dodatni pritisk na mednarodno skupnost (Kritz 2002, 56).
- Tretji dejavnik, mednarodno pravo natančno in povsem jasno določa, da so zločini proti človečnosti, genocid, kršenje zakonov in običajev vojne ter mučenje *jus cogens* zločini oziroma norme prisilnega značaja, kar pa obvezuje države, da sodijo ali izročijo obtožence, jim zagotovijo pravno pomoč (Bassiouni 2002, 25).
- Spremenjena narava vojn je dejavnik, ki kaže na nove značilnosti vojn. Danes poteka večina oboroženih spopadov znotraj držav, kjer pa se pojavljajo množični zločini in hude kršitve človekovih pravic. Napadi na civiliste so ena najpogostejših orodij za uresničevanje politike države oziroma strani v spopadu, kar pa je načrtna kršitev mednarodnega humanitarnega prava.

Opisani dejavniki so spodbudili interes za tranzicijsko pravičnost kot orodje, ki kaznuje kršitve norm mednarodnega prava in hkrati preprečuje, da bi se kršitve ponovile (Kritz 2002, 57).

Dejanski učinki tranzicijske pravičnosti se kažejo v delu mednarodnih sodišč. Kazenska sodišča odkrivajo resnico o preteklih zločinih in hkrati pripravljajo arhive kršitev človekovih pravic. Transparentno odkrivanje resnice preprečuje prikrivanje in zanikanje storjenih zločinov ter zavrača le delno razkritje zločinov (Scharf in Williams 2003, 174).

Ustanovna resolucija MKSJ ne določa, katere sodne primere naj bi MKSJ obravnavalo, vendar pa strategija tožilca definira, da se MKSJ osredotoča na sojenje »voditeljem visokega čina in zloglasnim obtožencem, odgovornim za najhujše zločine storjene v času spopadov« (Statut MKSJ). Tako MKSJ obravnava sodne prestopke proti obtožencem s poveljniško odgovornostjo, medtem ko se nacionalni pravosodni organi osredotočijo na obtožence s srednjo in nižjo odgovornostjo. Vojni zločinci, predvsem tisti s poveljniško odgovornostjo niso jemali MKSJ kot resno grožnjo, da so lahko obtoženi zaradi svojih dejanj in da se lahko proti njim sproži sodne postopke in se jih dejansko obsodi. Vendar je MKSJ s svojim delovanjem potrdil, da lahko sodi tudi tistim s poveljniško odgovornostjo za kršitve mednarodnega humanitarnega prava (Neier v Novalić 2007, 13). MKSJ je tako izpeljal sodne procese proti Biljani Plavšić, nekdanji predsednici Republike Srbije (RS), Momčilu Krajišniku, Radislavu Krstiću, nekdanjemu poveljniku Drinskega korpusa vojske RS, Slobodanu Miloševiću, nekdanjemu predsedniku Srbije in Zvezne Republike Jugoslavija (ZRJ), in Radovanu Karadžiću, nekdanjemu predsedniku RS. S tem ko je MKSJ sodil tako političnim kot vojaškim voditeljem, je ovrzel do tedaj prevladujoči koncept nekaznovanja

storilcev s poveljniško odgovornostjo. S tem se je dejansko izvršila tranzicijska pravica, da se kaznuje vse, ki so storili zločine, ne glede na političen ali vojaški položaj.

Obtožnice MKSJ in aretacije so neposredno vplivale na nastanek bolj zmernih političnih sil in bolj spravljivo obnašanje političnih strank. Politične stranke težje zanikajo zločine storjene v imenu posamezne etnične skupnosti ali v imenu tistih, ki jih zastopajo. Moč političnih strank, ki so podpirale ali spodbujale vojne zločine, se ni bistveno zmanjšala. MKSJ ni onemogočil režimov ali preprečil delovanje strank, ki so zagovarjale in posredno izvajale hude kršitve vojn, vojne zločine in druge kršitve mednarodnega prava in sistematično izvajale politike s tem ciljem (Bašić 2006, 365). Pomembna posledica vojne, po raziskavi Irwina (2006, 18), je dejstvo, da so politične stranke odgovorne za vojno, še vedno politično aktivne in vplivne. To je potrdila polovica vprašanih, in sicer 54% Bošnjakov, 50% bosanskih Srbov in 31% Hrvatov.

Vojna je nadaljevanje politike z drugimi sredstvi, kot pravi Clausewitz (Clausewitz 2004). To se je pokazalo tudi v vojnah na območju nekdanje Jugoslavije, ko so vojno začeli politiki. Tako so zanj tudi odgovorni, prav tako za prenos etničnih identitet v sfero političnega življenja. Veliko prebivalcev držav nekdanje Jugoslavije še vedno slavi obtožence, Karadžić, Mladić in Gotovina so zanje heroji, ki so se borili za višje cilje in so obsojeni nepravilno. Leta 2002 je v Republiki Srbiji bila najbolj zaupanja vredna politika oziroma javni osebnosti Mladić in Karadžić, zaupalo jima je 53,2% in 46,7% vseh, ki so sodelovali v anketi (IDEA 2002).

7 Odgovornost predsednika države kot vrhovnega poveljnika oboroženih sil

Poveljnik oboroženih sil, ki je bil tako v primeru Hrvaške kot v primeru Srbije predsednik države, ima popolno avtoriteto nad vsemi pripadniki oboroženih sil. Nekateri avtorji označujejo takšno razmerje, ko predsednik ni samo civilni nadrejeni, ampak tudi vojaški. Drugi avtorji pa definirajo, da teža avtoritete, ki jo ima predsednik države, le tega še vedno postavlja kot civilnega nadrejenega nad vojsko, ostaja civilni in ne vojaški poveljnik. Kakorkoli, pa ima predsednik države še vedno polno oblast nad oboroženimi silami. Kot najvišji poveljujoči je pooblaščen, da vodi operacije vojske glede na pristojnosti, ki jih ima. Ta nadzor omogoča civilni nadzor nad vojsko (Agabin 2008).

Ključno pri avtoriteti nad vojsko, ki jo ima predsednik je nadzor. To je pomembno, predvsem zaradi doktrine poveljniške odgovornosti, primeri v mednarodnem pravu so pokazali, da kadar formalno imenovanje vojaških poveljnikov ni potrebno, *de facto* ali *de jure* posedovanje oblasti nadzora nad podrejenimi, omogoča, da se jasno ve kdo je nadrejeni (Agabin 2008).

Poveljniška odgovornost se nanaša na zločine, ki jih storijo podrejeni pod efektivno oblastjo in nadzorom nadrejenega (Rimski statut). Z drugimi besedami, poveljniška odgovornost predpostavlja, da mora imeti predsednik države materialno sposobnost da prepreči in kaznuje zločine. Rimskega statut obsega tako vojaške kot nevojaške poveljnike, tako dolgo dokler dejansko delujejo kot vojaški poveljniki.

Verjeten primer osebe, ki efektivno deluje kot poveljnik (civilni), je predsednik države, ki ima vso vrhovno oblast nad državnimi oboroženimi silami. Isti posameznik je lahko poveljniško odgovoren, kar se lahko uporabi tako za vojaške kot civilne nadrejene. Doktrina poveljniške odgovornosti predstavlja in uresničuje kazensko odgovornost, ki gre navzgor po liniji poveljevanja, vse do odgovornega poveljnika (Vetter 2000, 137).

8 Načelo skupnega kriminalnega podviga (*joint criminal enterprise*)

Mednarodni sodniki poskušajo dokazati, da je vsak posameznik, ki je sodeloval v skupnem kriminalnem podvigu (*joint criminal enterprise* JCE), imel pomembni vlogo, pri njegovi uresničitvi. Kar pomeni, da je posameznik lahko obtožen samo, če je zagrešil zločine za katere je sam odgovoren (Danner 2005, 79). Mednarodne zločine značilno zagreši več sto, ali več tisoč ljudi. Omejitve, ki jih postavijo mednarodna sodišča, določijo kateri posamezniki so oziroma bodo obtoženi zločinov. Oblika odgovornosti, JCE ali »common plan« skupni načrt, ni natančno definiran v Statutu MKSJ, kljub temu pa so sodniki našli pomembnost te odgovornosti v 7. členu Statuta MKSJ. Pod to obliko odgovornosti je posameznik lahko obtožen za zločine, ki so bili storjeni v skladu s skupnim načrtom (Danner 2005, 103).

JCE, ki se pojavlja pod različnimi termini, kot je skupni plan in skupni namen, je bil osnovan s strani sodnikov in tožilcev MKSJ. Obstoj te odgovornosti se je začel z obtožbo Duška Tadića. Tadić je bil obtožen leta 1995 zaradi več zločinov. Sodišče je odkrilo, da je bil del skupine oboroženih moških, ki so zagrešili zločin proti človeštvu, in sicer umor muslimanskih moških v Bosanski vasi Jaskići. Sodišče je na podlagi pričanj in dokazov odkrilo, da je v istem času večja skupina srbskih vojakov v tem kraju izvajala etnično čiščenje (ICTY 2010e).

Načelo skupnega kriminalne odgovornosti obsega tri kategorije kolektivnega zločina:

- Prva kategorija je, da izvršitelji zločina ravnajo v skladu z skupnim namenom in delijo skupni kriminalni namen. Da sodišče obtoži nekoga, da je sodeloval v skupnem kriminalnem zločinu, glede na prvi kriterij, mora dokazati, da je bil skupni plan umoriti žrtev, da so posamezni obtoženi prostovoljno sodeloval v vsaj enem vidiku tega skupnega načrta in da je obtoženi nameraval sodelovati pri zagrešitvi zločina, čeprav ga sam ni izvedel (Danner 2005, 105).
- Druga kategorija se nanaša na »sistem trpinčenja«, koncentracijska taborišča. Tožilcu ni potrebno dokazati formalnega ali neformalnega soglasja udeležencev, ampak mora pojasniti privrženost sistemu represije, kar pomeni, da je obtoženi vedel kakšna je narava sistema, da je aktivno sodeloval pri izvrševanju nalog sistema.
- Tretja značilnost pa vključuje zločine, ki so izven skupnega plana, če so takšna dejanja naravna in predvidena posledica učinka skupnega plana. Kot primer: posledica skupnega namena, nasilne odstranitve članov neke etnične skupine iz njihove zemlje, je lahko umor ene ali več žrtev. Vsi člani, ki sodelujejo pri tem zločinu so krivi zločina (Danner 2005).

JCE je postal pomemben na MKSJ. Pokazatelj tega je sodobna praksa MKSJ, in sicer pogostost obtožb na podlagi skupnega plana. Prva obtožba, ki se je nanašala izključno na JCE je bila potrjena 25. Junija 2001, ko je MKSJ delovalo že osem let. Od 42 obtožb med 25. junijem 2001 in 1. januarjem 2004, se je 27 (ali 64%) nanašalo na JCE. JCE mednarodni tožilci uporabljajo kot metodo določanja nadrejenih vojaških in političnih vodij. »Slobodan Milošević, kot na primer, je bil obtožen sodelovanja v treh masovnih JCE« (Danner 2005, 107).

Elementi JCE, ki so definirani v MKSJ:

- prvi element je več sodelujočih, ni pa potrebna organizacija na podlagi vojaške, politične ali administrativne strukture;
- drugi element je obstoj skupnega načrta, namena, ki vključuje nalogo zločina, ki je definiran v Statutu MKSJ. Ni potrebno, da je ta načrt oblikovan ali prej dogovorjen, lahko je narejen *ad hoc*;
- tretji element pa je sodelovanje obtoženih v skupnem načrtu, in sicer v zločinu, ki je definiran v Statutu MKSJ. To sodelovanje zajema, ne samo neposredne izvršitve dejanja, ampak tudi samo sodelovanje (Pjanić 2010).

JCE ima več oblik, vendar mora tožilec v osnovi dokazati, da je imela skupina ljudi skupni načrt, namen izvršiti zločin, da je obtoženi na nek način sodeloval v samem zločinu. Če tožilec dokaže, da je obtoženi sodeloval v teh elementih, je lahko obtožen vseh zagrešenih zločinov skupnega načrta, čeprav v nekaterih elementih ni sodeloval, in so bile samo posledica skupnega načrta. Čeprav sodbe MKSJ kažejo veliko uporabo te oblike osebne odgovornosti, sodbe na nacionalnih sodiščih kritizirajo ta način obtožb, ker naj bi bil nejasen, interpretira se lahko na več načinov, zlorab,.. (Pjanić 2010).

MKSJ je na podlagi sodelovanja v JCE obtožilo okrog 65 ljudi:

- Srbija-Kosovo: Milutinović, Šainović, Ojdanić, Pavković, Lazarević, Đorđević, Lukić, Milošević, Stojiljković; Šešelj, Haradinaj, Balaj, Brahimaj, Limaj, Musliu, Bala.
- Hrvaška: Čermak, Markač, Gotovina, Šljivančanin, Radić, Mrkšić.
- BiH: Nikolić, Mejakić, Gruban, Fuštar, Banović, Knežević, Mladić, Karadžić, Krajišnik, Plavšić, Krstić, Beara, Pandurević, Obrenović, Borovčanin, Deronjić, Mrđa, Stakić, Perišić, Babić, Kovačević, Martić, Župljanin, Dubočanin, Drljača, Talić, Stanišić, Todović, Rašević, Trbić, Tolimir, Nikolić, Popović, Gvero, Miletić, Brđanin, Jokić, Prlić, Stojić, Praljak, Petković, Čorić, Pušić (Pjanić 2010).

8.1 Skupni kriminalni podvig Srbije

Namen JCE je bila trajna nasilna odstranitev večine Hrvatov, muslimanov in ostalega Nesrbskega prebivalstva, iz približno ene tretjine ozemlja Republike Hrvaške in večjega dela Bosne in Hercegovine, ter Vojvodine (Republika Srbija), z namenom, da ta ozemlja postanejo del nove Srbske države (ICTY 2010d). JCE se je začel 1. avgusta 1991 in je trajal do decembra 1995. Vsak, ki je sodeloval v JCE je imel svojo nalogo, ki je pomembno prispevala k skupnemu cilju. V JCE so sodelovali Slobodan Milošević, Ratko Mladić, Jovica Stanišić, Franko Simatović, Radovan Stojičić, Milan Martić, Goran Hadžić, Radovan Karadžić, Momčilo Krajišnik, Biljana Plavšić, Željko Ražnatović (ICTY 2010d).

8.2 Skupni kriminalni podvig Hrvaške

Hrvaški voditelji so ravno tako imeli oblikovan skupni načrt s ciljem doseči del Bosne in Hercegovine in oblikovanjem Velike Hrvaške. Hrvaški general Ante Gotovina je bil obtožen sodelovanja v JCE, ki naj bi ga oblikoval Hrvaški predsednik Franjo Tuđman. Cilj je bila nasilna in trajna odstranitev Srbske populacije iz Krajinske regije. Poleg njega so bili sodelovanja v JCE obtoženi še Slobodan Praljak, Ivan Čermak in Mladen Markač in drugi voditelji. Sodnik Jean-Claude Antonetti glede obtožbe hrvaških vodij in sodelujočih v JCE,

trdi, da »res je, da g. Tuđman ni bil obtožen zločinov, ker je mrtev, vendar če bi bil živ, bi bil prav tako obtožen. General Bobetko, če bi bil živ, bi prav tako odgovarjal za svoje zločine. To je treba upoštevati, kadar govorimo o JCE na Hrvaškem« (ICTY 2010c).

9 Hrvaške oborožene sile

Predsednik Republike Hrvaške je po ustavi iz leta 1990 vrhovni poveljnik hrvaških oboroženih sil, na podlagi odločitve predstavniškega doma napoveduje vojno in sklepa mir. (Ustava 1990, 100. člen). Ustava iz leta 1990 je tako dala predsedniku države, na področju obrambe, veliko pristojnosti, ki vključujejo: predsednik države je vrhovni poveljnik oboroženih sil, imenuje in razrešuje vojaške častnike in odloča o sestavi ter predseduje Nacionalnemu obrambnemu in varnostnemu svetu (VONUS) (Koukourinos 2002, 8).

Hrvaška demokratska stranka (HDZ), je zmagala na prvih demokratičnih volitvah na Hrvaškem, njen predsednik Franjo Tuđman, je postal predsednik republike. HDZ je popolnoma obvladoval njen predsednik, ki je postal tudi predsednik republike z veliko političnega vpliva, kar je bila posledica ustavne uzakonitve polpredsedniškega sistema.

V času demokratičnih volitev Hrvaška ni imela lastnih oboroženih sil, imela pa je enote teritorialne obrambe (TO), ki je predstavljala eno od komponent zveznih oboroženih sil - Jugoslovanske ljudske armade (JLA). Zvezna oblast je v času prvih večstrankarskih volitev, maja 1990, razorožila enote TO. Strukture regularnih oboroženih sil in vrhovnega poveljstva ni bilo, zato so se odločitve in ukazi sprejemali preko političnih oziroma strankarskih linij. Osebje lokalnega kriznega menedžmenta, kamor so spadali politiki, večinoma brez vojaških znanj in izkušenj, je prevzelo nadzor nad samoorganiziranimi paravojaškimi enotami in razpršenimi enotami po bojišču. Ti politiki so bili člani vladajoče stranke HDZ, to pa je odločilno vplivalo na enotnost poveljevanja in preskrbo bojnih enot (Žunec in dr. 1999, 292).

Hrvaške oborožene sile so bile hkrati profesionalna vojska in vojska politične stranke. Kljub ustavi iz leta 1990, ki definira polpredsedniški demokratični sistem, je vojska ohranila pomemben vpliv v notranji politiki in privilegiran položaj v družbi. Z večino vojaškimi poveljniki so člani stranke in aktivni generali imeli položaje v parlamentu, načelo ločitve oblasti, je bilo kršeno in razmejitev med izvršilno in zakonodajno oblastjo je bilo popolnoma nejasno (Micewski 2005).

Tuđman je uporabil vojsko, da je legitimiral svojo oblast. V času vojne se je zanašal na nacionalistična čustva državljanov. Uporaba paravojaških enot je pomagala okrepiti hrvaško

vojsko v instrument izvršilne oblasti brez komponente demokratičnega nadzora. Vojskovanje v državljanski vojni je »prispevalo k vojaški« zrelosti hrvaške vojske (HV) (v smislu, da se je vojska naučila kako biti uspešna in je hkrati okusila ta uspeh), to pa je vodilo tudi v pomanjkanje oziroma odsotnost demokratičnega nadzora nad vojsko. HV je tako začela delati za HDZ, enako kot so to prej delale paravojaške enote (Donahoe 2003, 62-63).

Hrvaška je vedno imela strog, nedemokratičen civilen nadzor nad obrambnim sektorjem, s prihodom Tuđmana na oblast, leta 1990, je bil ta nadzor avtoritativnega značaja. Tuđman je izvajal svoj nadzor s tremi instrumenti:

- Prvič, osnoval je verigo poveljevanja, ki je obšla hrvaške ustavne določbe, ki se nanašajo na poveljevanje nad oboroženimi silami. Te ustavne določbe je obšel z uporabo izvršne avtoritete, da ustanovi Strateški odločevalski svet (VSO) in Nacionalni varnostni svet (SONS). »VSO je bil oblikovan z namenom, da zmanjša nesoglasja znotraj sistema in zagotovi navidezno zakonitost za kakršno koli nezakonito odločitev Tuđmana.« Tuđman je ukazal vsem članom SONS, da mu dovolijo, da se izogne kakršnim koli ukrepom parlamentarnega nadzora. To je povzročilo situacijo, v kateri je HV odgovorna samo Tuđmanu (Doahoe 2003, 70).
- Druga metoda nadzora je preko politizacije privatnega sektorja. Mnoge člane stranke HDZ je postavil na ključne položaje v vojski. Učinek tega je bil, povečan nadzor stranke in lojalnost vojske. Člani HDZ so bili na najbolj pomembnih položajih v HV, poveljnik vrhovnega poveljstva, poveljnik vojaškega okrožja Osijek, vodja političnega direktorata ministrstva za obrambo, in odgovorni urednik Hrvatskega vojnika, edine državne vojaške revije. Izmed teh položajev, je bil profesionalni vojak le na položaju poveljnika vrhovnega poveljstva. Posledično je vojaško napredovanje in odstop bil odvisen od lojalnosti stranki HDZ. Tuđman je tako zagotovil, da je celota veriga poveljevanja politično zanesljiva (Ozren 1996, 224-5). HDZ je bila pripravljena uporabiti HV kot politično orodje, da bi ohranila nadzor v Saboru (Hrvaški parlament).
- Tretja metoda, katero je Tuđman uporabil, da je politiziral varnostni sektor je bila preko izplačila za spodbudo oziroma pokroviteljstva. Ta oblika korupcije je omogočila članom HDZ na ključnih položajih, da obogatijo in dosežejo družbeno vidno mesto (Donahoe 2003, 52).

Franjo Tuđman bi bil zagotovo obtožen na MKSJ, kot vodja JCE, in bi tako bil postavljen pred sodišče, kot je bil predsednik Srbije Slobodan Milošević (Sadkovich 2006, 249).

Hrvaške sile uradno niso bile vključene v konflikt v Bosni in Hercegovini, vendar je Hrvaška poslala svoje brigade v BiH, ki so sodelovale na strani Hrvatov in njihovih sil HVO (Hrvaški obrambni svet). Med vojno, v devetdesetih letih, sta se pojavili dve paravojaški enoti, HVO in Hrvaške obrambne sile (HOS). Hrvati so uporabili te neregularne enote, ker HV ni bila dovolj dobro pripravljena in oborožena (Donahoe 2003, 58). HVO so bile nadomestne sile regularne vojske Republike Hrvaške, ki so obsegale Bosansko-hrvaške sile. Ta enota je bila osnovna enota Hrvaških sil, ki so se borile v BiH.

9.1 Hrvaške obrambne sile (HOS)

Hrvaška stranka prava (HSP) je bila fašistična organizacija in HOS je bil njeno največje vojaško krilo. Stranko je vodil Dobroslav Paraga, ki je uporabil enote HOS, da so zapolnile prazen prostor, ki ga je pustila Narodna straža (National Guard). Paraga je bil do Tuđmanove oblasti kritičen. Paravojaške operacije in ekscesi teh enot so povzročili kritike iz tujine (Donahoe 2003, 58). Prve enote na hrvaškem je vodil Ante Paradžik, član HSP. Bil je ubit septembra 1991, s strani hrvaškega policista. Po novembru 1991, ko je bila splošna mobilizacija na Hrvaškem, in po premirju januarja 1992, je HOS postopno prevzela HV. Enote HOS v BiH, so sestavljali Hrvati in Bosanci in tuji prostovoljci, vodil jih je Blaž Kraljević, ki je bil leta 1992 ubit.

9.2 Hrvaški obrambni svet (HVO)

Aprila 1992 so hercegovski Hrvati ustanovili HVO, kot vojaško krilo HDZ v Bosni. HVO je bila po ocenah bosanskih Hrvatov osnovana kot najvišja izvršna in administrativna oblast na območju Herceg-Bosne¹. Ustanovljena je bila na zakonski podlagi, zakonodaje bivše Jugoslavije, ki je dala mestnim in lokalnim skupnostim pravico do organiziranja obrambe (Silber 1996, 222). Tako je imela HVO zakonsko podlago in jo lahko pogojno štejemo kot regularne sile. Vojna komponenta HVO je bila formalno ustanovljena 15. maja 1992, že prej pa je bil ustanovljen glavni štab in bojne enote. Svoje enote so ustanavljali iz kriznih štabov Hrvaške skupnosti Bosne in Hercegovine (BiH) ter političnih organizacij.

HVO so sestavljale 4 operativne cone, ki so imele svoje centre v Tomislavgradu, Mostarju, Vitezu in Orašju, meje operativnih con, pa so bile meje občin (Shrader 2004, 57). HDZ v Bosni je bila zelo povezana s stranko na Hrvaškem, Tuđman pa je imel poseben vpliv na

¹ Na prostoru Republike BiH je med vojno nastala država bosanskih Hrvatov, ki se je imenovala Hrvaška Republika Herceg Bosna. Nastala je novembra 1991 in prenehala je obstajati z Washingtonskimi sporazumi v marcu 1994, ko je njeno ozemlje prešlo v Federacijo Bosne in Hercegovine. Države ni priznala niti Republika BiH, niti mednarodna skupnost, ki je njen nastanek označila kot del odcepitvene politike.

dejanja HDZ v Bosni. Ko je prišlo do vprašanja Bosne in njene celovitosti, je Tuđman zamenjal vodjo HDZ Stjepana Kljuića (ki je podpiral celovito, večetnično Bosno) z Matejem Bobanom, Hercegovcem, ki pa je poskušal del Bosne priključiti Hrvaški (Donahoe 2003, 58). HVO je bila vodena iz Zagreba in naj bi bila pod poveljstvom HV in poveljniško strukturo HV, Bobetko je osebno izbral prvega poveljnika in HVO hierarhija poveljevanja je šla do Tuđmana v Zagrebu (Donahoe 2003, 59).

Vojna v Bosni je pripeljala do tekmovanja med HVO in HOS za oblast in vpliv znotraj Bosansko – Hrvaške države. Posebna pomoč Zagreba HVO, je postavila HOS kot drugo vojaško silo med Bosansko-hrvaškimi enotami. Ko se je rivalstvo sprevrglo v odprto konfrontacijo konec poletja 1992, je bila HOS poražena. Konec leta 1992 HOS tako ni več obstajala, kot neodvisna in samostojna enota (Donahoe 2003, 59).

10 Srbske oborožene enote

Srbske sile so sestavljali strankarski (SDS-Srbska demokratska stranka) in upravni aparat in vojaške sile. Strankarski aparat je določal politiko in izvajal nadzor nad njenim uresničevanjem. Stranka in njeni organi oblasti so upravljali z vojaškimi silami (Tatalović 1997, 104-5). Srbske vojaške sile so bile sestavljene iz dveh osnovnih delov, regularnih in neregularnih enot. Po Srbski ustavi iz leta 1990 je vrhovni poveljnik oboroženih sil (regularne oborožene sile) Republike Srbije, predsednik države (The Constitution of the Republic of Serbia). Vojski Republike Srbije je poveljeval general Ratko Mladić (Gow 2003, 77). V začetku devetdesetih let so se na območju Republike Srbske oblikovale različne paravojaške skupine, z različnimi organizacijskimi oblikami in različnimi usodami. Oblikovane so bile v času državljanske vojne in kasneje postale pomembni politični akterji.

Šešljeve in Arkanove enote so bile najbolj aktivne od vseh paravojaških enot. Po poročilih, naj bi Šešljeve enote delovale na 34 območjih, Arkanove pa na 28 območjih po vsej BiH, Hrvaški in ZRJ. Ti kraji so znotraj strateškega območja, ki so ga Srbi morali nadzirati, da bi lahko povezali srbsko prebivalstvo v BiH, na Hrvaškem in v Srbiji. Ko bi bila povezana, bi tako lahko oblikovali enotno srbsko državo. Obstaja več dokazov, da je Srbska vlada ali vojaški poveljniki koordinirala, ali vsaj poznala aktivnosti, srbskih paravojaških enot ali specialnih enot: srbske paravojaške enote, ki so delovale na Hrvaškem, so imele oblečene vojaške uniforme in uporabljale topografske karte JNA, več paravojaških enot je prišlo v kraj na povabilo političnega vodje (UN Report 2010).

Šešljeve in Arkanove enote so bile obtožene najhujših zločinov po Ženevskih konvencijah in mednarodnem humanitarnem pravu. Leta 1993, ko so bile srbske parlamentarne volitve so Milošević, Šešelj in Arkan, eden drugega obtoževali vojnih zločinov. V času vojn je bila politična kariera mogoča le za tiste, ki so nadzirali privatno organizirane enote kot obrambo in orodje za morebitne konflikte (Schlichte 2009, 312).

Milošević je bil pripravljen sprejeti vojno kot rešitev Jugoslovanskega problema (Glenny 1993, 38). Prisiljen pa je bil uporabiti tudi kriminalne in paravojaške enote. Komisija strokovnjakov Združenih narodov je identificirala 83 paravojaških enot, ki so delovale na območju nekdanje Jugoslavije, od tega 56 Srbskih (Bojičić in Kaldor 1997, 160). Dejstvo, da so paravojaške enote imele tako pomembno vlogo v konfliktu, kaže, da Milošević ni samo načrtoval vojne, ampak tudi načrtoval vojne zločine. Zločini, ki so jih storili pripadniki srbskih sil so bile del načrtovanih, sistematičnih in organiziranih operacij, s katerimi so zavarovali ozemlje za etnično čisto Srbijo, očiščeno Nesrbskega prebivalstva (Cigar in Williams 2002, 21). Milošević je pustil veliko svobode pri operacijah paravojaških enot, in dejansko je imel malo nadzora nad njimi. Vodje paravojaških enot niso imele, in niti niso dobile, nobenega dovoljenja preden so izvedle določene naloge. Dejstvo je, da so bile celotne oborožene sile, tako regularne, kot paravojaške, slabo organizirane (Clark 2008).

10.1 Enote Vojislava Šešlja

Šešelj je tako potrdil kot zanikal, da je poveljeval posebnim paravojaškim enotam. Najbolj znana paravojaška enota pod njegovim poveljstvom so Beli orli (imenovani tudi Četniki, Šešljoviči), v te enote naj bi bilo vključenih okrog 8,000 pripadnikov.

Ime Četniki je izvorno pripadalo Srbski rojalistični enoti, ki se je borila za obnovo Srbsko vodene monarhije po invaziji nacistične Nemčije na Jugoslavijo leta 1941. Šešljevi Četniki so se razglasili kot dediči teh Četnikov iz časa druge svetovne vojne, Šešelj pa se je proglasil kot njihov Vojvoda (Duke). Poveljniška struktura prvih četnikov je temeljila na majhni, lokalno nadzorovanih enotah, ki so delovale na gverilski način. Šešelj je sledil enakemu vzorcu delovanja in vodenja enote (UN Report 2010). Začel je organizirati in oboroževati svojo paravojaško enoto, konec leta 1990 in v začetku 1991, orožje naj bi dobivale od jugoslovanske vojske, prav tako naj bi skupaj vodili operacije na več območjih, vendar naj bi Šešljevim enotam jugoslovanska vojska dovolila, da sama izvede nekatere napade. V svoji parlamentarni kampanji, jeseni 1993, je Šešelj navajal, da naj bi bili nekateri člani

Miloševićeve vlade vpleteni v paravojaške operacije, po drugi strani pa njegove enote nikoli niso delovale izven ukazov jugoslovanske vojske in srbske policije (Un Report 2010).

10.2 Enota Željka Ražnatovića-Arkana

Enota Srbska prostovoljna straža (SDG), Željka Ražnatovića-Arkana, je bila ustanovljena s pomočjo ministrstva za notranje zadeve, oktobra 1990, med vojno pa je postala skoraj popolnoma samostojna in neodvisna enota. Arkanova enota je bila ena izmed najmočnejših kriminalnih organizacij (Schlichte 2009, 311). Enota je bolj znana kot Tigri, ustanovljena pa je bila 11. oktobra 1991, kot paravojaška enota, brez strankarske pripadnosti.

Arkanova vpletenost v paravojaško enoto, se je začela oktobra 1990, ko je postal vodja uradnega navijaškega nogometnega kluba Beograjske Rdeče zvezde. Člani so bili znani kot Delije, in njegova vpletenost kot vodja navijaškega kluba je bila spodbujena s strani Miloševićeve vlade, ki je želela povečati energijo nacionalizma in nasilja mladih moških, ki so bili člani kluba. Ta interes vlade je delno posledica nasprotovanja vplivu Vojislava Šešlja, ki je kasneje postal radikalni nacionalist in vodja rivalske vojaške enote. Arkan tako ustanovi SDG, prvi člani pa so bili najbolj vneti člani Delij. (Alvarez 2006, 9). Srbski obrambni minister je rekel, da je Arkan zaščiten s strani uradnikov notranjega ministrstva. Arkanovi Tigri so delovali po navodilih jugoslovanske protiobveščevalne organizacije in so delovale skupaj z jugoslovansko vojsko v več krajih. Obstajajo poročila, ko so bile povabljene s strani lokalnih politikov. Kot odgovor na obtožbe, da je Arkan načrtoval *coup d'etat* v Krajini, se je branil, da je že eno leto posebni svetovalec predsednika Srbske Krajine. Miloševićeva vlada je domnevno prepustila Arkanu nadzor nad uradno državno vodenimi bencinskimi postajami, zaradi njegovega uspeha pri tihotapljenju naftnih derivatov (Un Report 2010).

Arkan je opisal svojo enoto: »mi navijači ... usposobljeni brez orožja. Vztrajam na disciplini od vsega začetka. Naši navijači so glasni, radi pijejo, se šaliyo. Vse to sem ustavil, jih ostrigel, pobril, preprečil pitje, da so postali takšni kot morajo biti« (Judah 1997, 187). Z vzpostavitvijo vojaške discipline je bil to prvi korak preoblikovanja navijaškega kluba v vojaško organizacijo. Že v tej zgodnji fazi, je Milošević načrtoval to enoto za prihodnost in prepoznaval potrebo po nasilnem boju, ki bo potekal na območju Jugoslavije. Paravojaške enote so bile pomemben del njegove strategije.

Arkana so hrvaške oblasti aretirale novembra 1990, po tem ko je bil ujet z avtomobilom polnim strelnega orožja in streliva. Bil je na območju Krajine, na Hrvaškem, kjer je pomagal koordinirati in oboroževati Srbe, ki so bili zainteresirani za boj proti Hrvaški neodvisnosti. Bil je izpuščen, ko je plačal varščino, in se vrnil v Beograd (Alvarez 2006, 10). V času bojev na

Hrvaškem, so paravojaške enote plenile in ropale. Ko pa je Bosna razglasila neodvisnost, so te enote izvajale etnično čiščenje (Alvarez 2006, 11).

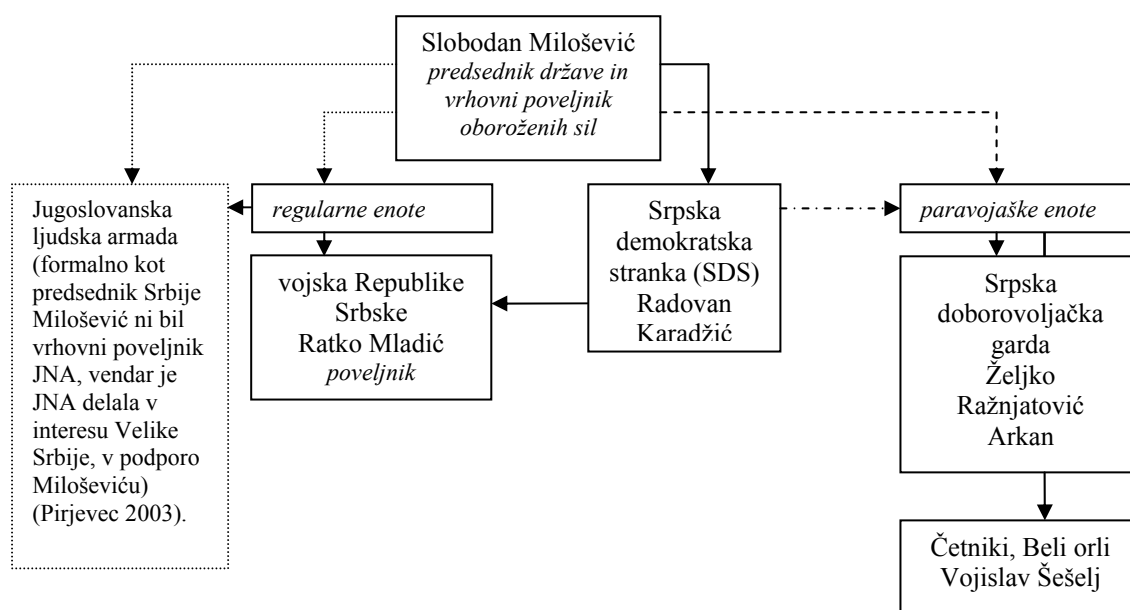
Arkan je torej ustanovil paravojaško enoto s pomočjo Srbskega Ministrstva za notranje zadeve, oktobra 1990. V času državljanske vojne je postala enota avtonomna. Arkanova enota je postala ena izmed najmočnejših kriminalnih organizacij, sam pa ni doživel konca sistema, ki ga je pripeljal na oblast, januarja 2002 je bil ustreljen v Beograjskem hotelu Intercontinental, njegova enota pa je bila razpuščena (Schlichte 2009, 311).

Čeprav je bila vložena obtožnica proti Arkanu s strani MKSJ, ni bil nikoli postavljen pred sodišče zaradi zločinov ki jih je zagrešil, ali pomagal zagrešiti. Arkana in še nekaj drugih vodij paravojaških enot naj bi ubili člani Miloševićevega režima, ki so tako želeli odstraniti morebitne priče (Alvarez 2006, 12).

11 Pregon odgovornih za vojne zločine

11.1 Srbija nacionalni pregon odgovornih za vojne zločine

Slika 11.1 Hierarhija poveljevanja srbskih oboroženih sil

Bistvo slike je linija poveljevanja, ki je šla od samega vrha SDS in njenega predsednika Miloševića do vseh enot, ki so sodelovale v vojni, tako regularnih kot neregularnih (paravojaških enot).

V začetku je bila politika Srbskih oblasti, do vojnih zločincev in njihovega kaznovanja zelo slaba oziroma so celo pomagali haaškim obtožencem. 25. januarja 2001 je parlament Srbije potrdil vlado Demokratične opozicije Srbije (DOS), ki jo je vodil Zoran Djindjić. Med novim predsednikom vlade in podporniki predsednika takratne Federativne Republike Jugoslavije Vojislavom Koštunico so se pojavile napetosti, zaradi sodelovanja z MKSJ. Predsednik vlade Djindjić je podpiral izročitev Slobodana Miloševića in ostalih obtožencev haaškemu sodišču, saj bi to pomenilo denarno pomoč (Woehrel 2006, 2). Istega leta so v Beogradu ustanovili Jugoslovansko komisijo za resnico in spravo, ki naj bi ugotovila vzroke konflikta, namesto, da bi odkrivala dejanska dejstva o vojni in vojnih zločinih in zločinih proti človeštvu. Komisija pri svojem delu ni bila uspešna in je zaradi pomanjkanja sredstev in odhoda članov prenehala obstajati leta 2003 (Humanitarian Law Center 2006, 2). Leta 2002 so sprejeli Zakon o sodelovanju Srbije in Črne Gore z MKSJ, s katerim so pokazali svoje »namene« pripravljenosti sodelovanja z MKSJ, vendar pa tudi to ni bilo uspešno (Zakon o saradnji Srbije i Crne gore sa međunarodnim tribunalom za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine). Dejansko edino sredstvo, ki je bilo uspešno in je pripomoglo k sodelovanju Srbije z MKSJ je bila denarna pomoč Kongresa Združenih držav Amerike (Woehrel 2006, 12). Srbska vlada je junija 2006 sprejela Akcijski načrt za polno sodelovanje z MKSJ. Ta akcijski načrt naj bi pripomogel k aretaciji Ratka Mladića. K temu načrtu je spodbujala tudi Evropska unija. Sojenja, ki so bila v pristojnosti nacionalnih sodišč Srbije, pa so obravnavala malo pripadnikov paravojaških enot nižjih činov in večinoma navadne vojake (Humanitarian law center 2006, 19).

Urad tožilca za vojne zločine v Srbiji ima edini avtoriteto na področju obtožb vojnih zločinov. Tožilec ima osrednjo vlogo pri formalnih preiskavah obtoženih. Edino tožilec, Vladimir Vukčević, ima izkušnje iz sojenj proti vojnih zločincem, na tem uradu. Večina ostalih tožilcev ima malo izkušenj (Ivanišević 2007, 5). Urad tožilca je razdeljen v tri skupine, ki so osnovane glede na geografsko področje, kjer so bili zgrešeni zločini, to so Hrvaška, BiH in Kosovo. Vsi tožilci pa imajo sedež v Beogradu. Mednarodne analize napredka Urada tožilca v Beogradu so bile pozitivne. Celotna Srbska mediji in nevladne organizacije podpirajo delovanje tožilca. Edino Srbska radikalna stranka obtožuje Urad tožilca, ker naj bi deloval protisrbsko (Ivanišević 2007, 6). Obstaja pa ena ovira za bolj učinkovite obtožbe posameznikov na položajih z nadrejeno avtoriteto. Srbski kazenski zakonik, ki je začel veljati januarja 2006, vključuje predpis o odgovornosti poveljnikov, ki niso uspeli preprečiti vojnih zločinov (384. člen) ali

kaznovati krivcev (332. člen). Ta predpis velja samo *pro futuro*, torej za premere, ki so se zgodili po sprejemu zakona. Obstoječi kazenski zakoniki, ki so veljali za čas, ko so se zgodile kršitve, ne vsebuje določb o poveljniški odgovornosti (Ivanišević 2007, 9). Lahko pa so uporabljali druge določbe, ki so veljale v času izvršitve zločinov, in ki so lahko nadomestile doktrino poveljniške odgovornosti, in sicer zagrešitev zaradi opustitve, napake pri poročanju zločinov, spodbujanje k zagrešitvi zločinov ali pomoč in podpora pri zločinih. Urad tožilca je že uporabil ta določila, pri obtožbi dveh posameznikov, z avtoriteto nadrejenega (Ivanišević 2007, 9).

Čeprav bi obstajal konsenz, da Protokol 1 Ženevskih konvencij (ki vključuje določbo o poveljniški odgovornosti) in je mednarodno običajno pravilo o poveljniški odgovornosti del notranjega prava, niti protokol niti mednarodno običajno pravo ne vključujeta kazni za kršitve takšnih zločinov. Tako lahko samo zakon definira zločin in kazen (Ivanišević 2007, 10).

11.1.1 Pregon srbskih poveljnikov, odgovornih za vojne zločine, na MKSJ

Našteti so poveljniki in ostali odgovorni za zločine, na podlagi poveljniške odgovornosti, ki so imeli najpomembnejšo vlogo pri načrtovanju in izvedbi JCE Srbskih oblasti.

11.1.1.1 Slobodan Milošević

Slobodan Milošević je bil prvi državni poglavar sploh, ki bi mu sodili pred mednarodnim sodiščem na evropskih tleh.

Milošević je bil obtožen na osnovi poveljniške odgovornosti. Kot civilni nadrejeni, nad Vojsko Republike Srbije in policijskimi silami je imel zakonito obveznost, da prepreči silam, da zagrešijo zločin. Obtožen je tudi na podlagi individualne kazenske odgovornosti, ker je zagrešil (sodeloval pri JCE), načrtoval, spodbujal, ukazoval, pomagal pri vojnih zločinih in zločinih proti človečnosti (Scharf 1999).

Tožilci MKSJ so morali dokazati povezavo med Miloševićem in množico kaznivih dejanj, ki so bila storjena na več sto kilometrov od njegove pisarne, vključno z dejanjem genocida, storjenega v Srebrenici, in s hudodelstvi, povezanimi z obleganjem Sarajeva. Ta dejanja so se zgodila na območjih pod tremi različnimi jurisdikcijami: v Republiki Hrvaški, Republiki BiH in na Kosovu, regiji, ki je bila *de jure* še vedno del Srbije, a je bila od julija leta 1999 zunaj nadzora beograjske vlade.

Težave, ki jih je imelo MKSJ pri sodbah proti poveljujočim, je predstavljal tudi statut. Določbe statuta so zadoščale za neposredne storilce hudodelstev, v splošnem tiste na nižjih

položajih s prstom na petelinu, toda te določbe niso bile primerne za obravnavanje načinov kako so v hudodelstvih sodelovale politične osebnosti na višjih položajih. Statut, na primer, ni vključeval hudodelstva združevanja, razen združevanja za storitev genocida. Tožilstvo ni trdilo, da je Milošević osebno ukazal posamezna grozodejstva, pač pa je zagovarjalo, da je zasnoval širok kriminalen načrt na strateški ravni in ga udejanjil z uporabo svojih pristojnosti, najprej kot predsednik Srbije in kasneje kot predsednik Jugoslavije.

Tožilstvo je tako uporabilo načelo »skupnega namena«, ki se nanaša na primere, v katerih so politični voditelji na višjih položajih sodelovali v kriminalnih podvigih za storitev mednarodnih hudodelstev. Kot je to načelo v tem delu že predstavljeno, gre za načelo »združenega kriminalnega podviga«, ki je tako postalo učinkovita metoda pregona storilcev na visokih položajih, ki so sodelovali v hudodelstvih na strateški ravni. Na podlagi tega načela se je sodilo tudi Miloševiću (Del Ponte 2009, 163).

Miloševićeva obtožnica je obsegala naslednje:

- Slobodan Milošević in vodstvo bosanskih Srbov sta pripadala skupnemu kriminalnemu podvigu (JCE), katerega cilj in namen sta bila uničiti del bosanskih Muslimanov kot skupino.
- Cilj JCE je bil storiti hudodelstva, kot je genocid, in Milošević je lahko razumno predvidel, da bo kot posledica storitve teh storjen genocid nad delom bosanskih Muslimanov kot skupine s strani drugih udeležencev JCE, kar se je tudi zgodilo.
- Udeleženci JCE so storili genocid v občinah Brčko, Prijedor, Sanski Most, Srebrenica, Bijeljina, Ključ in Bosanski Novi.
- Milošević je pomagal in napeljeval na ali bil sokriv storitve hudodelstva genocida, ker je vedel za JCE in je njegove udeležence znatno podpiral, pri čemer se je zavedal, da sta njegov cilj in namen uničenje dela bosanskih Muslimanov kot skupne.
- Milošević je bil nadrejen določenim osebam, za katere je vedel ali bi moral in mogel vedeti, da so pred tem, da storijo ali so storile genocid nad delom bosanskih Muslimanov kot skupino. Milošević ni sprejel potrebnih ukrepov, da bi preprečil storitev genocida ali kaznoval storilce.
- Obseg in vzorec srbskih napadov, njihova jakost, precejšnje število Muslimanov, ubitih v sedmih občinah, pripor Muslimanov, kruto ravnanje z njimi v pripornih centrih in drugod ter ciljanje oseb, ki so ključne za preživetje Muslimanov kot skupine, so bili dejavniki, ki so kazali na genocid (Tožilec zoper Slobodana Miloševića 2004).

8. oktobra 2002 je bil Slobodan Milošević obtožen vojnih zločinov in zločinov proti človečnosti, sodeloval je v JCE. Milošević je sodeloval v JCE, namen tega skupnega načrta je bila nasilna odstranitev večine Hrvatov in ostalih Nesrbov iz približno ene tretjine ozemlja Republike Hrvaške, kateri naj bi postal del nove Srbske države (Cencich 2009, 186). Obtoženih je bilo več krivcev, ki so sodelovali v tem JCE, nekaj izmed njih je bilo že mrtvih. Med drugim je bil med njimi tudi Željko Ražnatović-Arkan, ki je bil kljub temu omenjen v obtožnici. Ta načrt je trajal od 1. avgusta 1991 in se je končal junija 1992, v njem pa so sodelovali: Slobodan Milošević, Borisav Jović, Branko Kostić, Veljko Kadijević, Blagoje Adžić, Milan Babić, Milan Martić, Goran Hadžić, Jovica Stanišić, Franko Simatović, Tomislav Simović, Vojislav Šešelj, Momir Bulatović, Aleksandar Vasiljević, Radovan Stojičić, Željko Ražnatović in drugi (Cencich 2009, 186-187).

Milošević se je želel na vsak način izogniti dokončni sodbi, to mu je uspelo, ko je umrl zaradi srčnega infarkta.

11.1.1.2 Vojislav Šešelj

Vojislav Šešelj je individualno kazensko obtožen za zločine po 3. in 5. členu Statuta ICTY, da je načrtoval, ukazal, spodbujal, zagrešil zločine. Obtožnica zajema obtožbo, da je Šešelj zagrešil zločine, kar pa se nujno ne nanaša na fizično izvršitev teh zločinov, ampak je beseda »zagrešil« uporabljena kot sodelovanje v »skupnem kriminalnem podvigu«. (ICTY 2010d). Šešelj ni obtožen kot poveljnik enote, poveljniška odgovornost ga ne bremeni, torej ni odgovoren za zločine, ki so jih zagrešili njegovi podrejeni. Obtožen je zaradi svoje vloge, kot vodja paravojaške enote in protagonist srbskega nacionalizma (Kitchen 2005). Trenutno se proti njemu vodi sodni postopek pred MKSJ.

11.1.1.3 Željko Ražnatović-Arkan

Željko Ražnatović je bil obtožen na osnovi individualne kazenske odgovornosti in na osnovi kazenske odgovornosti nadrejenega. (ICTY 2010č). Bil je vodja paravojaške enote SDG. Obtožen je bil tako individualne kot tudi poveljniške odgovornosti, ker je njegova enota izvedla hude zločine po mednarodnem humanitarnem pravu. Arkana je ubil nekdo iz srbskega podzemlja, preden je imelo mednarodno sodišče priložnost, da ga aretira in mu sodi zaradi obtožb, povezanih z dejanji nasilja proti Hrvatom in Muslimanom na Hrvaškem in v BiH.

11.1.1.4 Radovan Karadžić in Radko Mladić

Primerjava med obema obtoženima, je definirana na podlagi 7. člen Statuta MKSJ, ki določa, individualno odgovornost oseb, ki so storile kazniva dejanja, kar velja tako za predsednika

države, vlade ali druge vladne predstavnike, prav tako pa so vojaški poveljniki odgovorni za dejanja svojih podrejenih (Statut ICTY).

Radovan Karadžić in Radko Mladić sta imela v času, ko so se dogajali zločini, vodstvene funkcije v državi, kar je bilo definirano tudi s strani Sodniške zbornice. Vsi dokazi tožilstva kažejo, da je bil Karadžić od julija 1990 nesporni predsednik Republike Srbske². Poznal je dejanja svojih podrejenih in jih odobral ter sodeloval pri načrtovanju etničnega čiščenja v Bosni in Hercegovini. Poveljnik vojske Republike Srbske Radko Mladić pa je imel popoln nadzor nad generali in bil večkrat osebno vpleten v operacije več enot, celo spreminjal je nekatere ukaze poveljnikov enot in namesto njih sprejemal taktične odločitve. Njegov vpliv pa je segal tudi na politično raven. Vse te pristojnosti je sodniška zbornica tudi dokazala. S tem je bila dokazana osebna odgovornost obeh obtoženih (ICTY 1996). Radko Mladić je obtožen kot vojaški poveljnik vojske, medtem, ko je Radovan Karadžić obtožen kot predsednik. Oba sta obtožena kot neposredno odgovorna za zločine, storjene julija 1995 proti Bosansko muslimanskemu prebivalstvu. (ICTY 1996).

Sodišče je 15. oktobra 2009 formalno ločilo sodni postopek proti generalu Ratku Mladiću, od procesa proti nekdanjemu predsedniku Republike Srbske Radovanu Karadžiću. Prva in druga spremenjena obtožnica proti Karadžiću iz leta 1995 in 2000 sta zajemali tudi obtožbe proti Mladiću, tretja spremenjena obtožnica iz februarja letos pa velja zgolj v odnosu na obtožbe, ki bremenijo Karadžića, zato je v interesu pravice, da se Mladić iz tega procesa izvzame. Ločitev postopka je v interesu in ugotavljanju pravice. Kakršnakoli odločitev ali rabsodba tega sodišča v procesu proti Karadžiću se ne bo povezovala z individualno kazensko odgovornostjo Ratka Mladića. Postopek proti Karadžiću traja na MKSJ (ICTY 2010b).

Pri aretaciji Mladića se je pokazalo, kako težko je voditi sodni proces proti poveljnikom oboroženih sil. V primeru Mladića sta vojska in civilne oblasti predajali ena drugi, pristojnost za aretacijo. Vojska je trdila, da Mladić ni več v njihovi pristojnosti, odkar je bil upokojen leta 2002. Jugoslovanska vojska je skupaj z državnimi varnostnimi in obveščevalnimi službami že dolgo delovala kot država v državi, in tako je imela vse pogoje, da je ovirala delo MKSJ pri predaji Mladića (Del Ponte 2009, 191-192). Po drugi strani pa je vojska nakazala interes, da se ugotovi individualna odgovornost za storjena kazniva dejanja. Poleg tega je sprožila nekaj primerov v povezavi z vojnimi hudodelstvi, vendar poudarja, da ni odgovorna

² Republika srbska je ena od dveh političnih entitet, ki na podlagi daytonskega sporazuma, s katerim so se končala etnična čiščenja ter "državljanska" vojna v Bosni in Hercegovini, sestavljata državo Bosno in Hercegovino. Druga entiteta je Federacija Bosne in Hercegovine.

(vojska) za aretacijo upokojenih častnikov, vključno z generali, ker so ti zdaj imeli status civilista in so tako pod pristojnostjo civilnih oblasti.

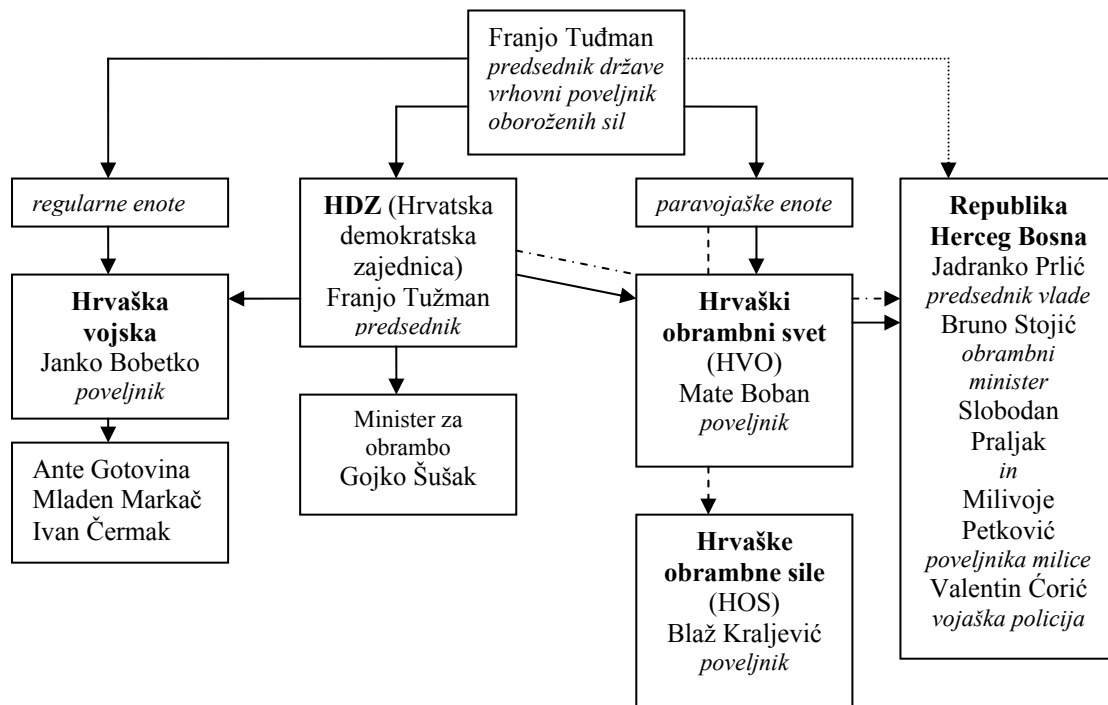
Kljub temu, pa je imel Mladić vseskozi podporo vojske. Tožilstvo MKSJ je pred Varnostnim svetom Združenih narodov, pogojevalo predajo Mladića sodišču z vstopom Srbije v Partnerstvo za Mir. Radko Mladić je bil do 28. februarja 2002 uradno v jugoslovanski vojski, tega dne pa je bil uradno odpuščen (Del Ponte 2009, 177). Mladić je bil cena za Srbsko Partnerstvo za mir.

Kot poveljnik vojske je bil Ratko Mladić najvišji častnik v vojski, podrejen samo predsedniku države. Tako je imel popolno avtoriteto in odgovornost nad delovanjem vojske. Odgovoren je za načrtovanje in ukazovanje vseh operacij vojske in za nadzorovanje dejavnosti vseh podrejenih častnikov in enot, z namenom da so se njegovi ukazi izvršili. Mladić je poveljeval vsem vojaškim silam Republike Srbije, kar vključuje 1. Krajinski korpus, 2. Krajinski korpus, Vzhodno bosanski korpus, Drinski korpus, Sarajevsko-Romaski korpus, Hercegovski korpus, idr. Vsak korpus je imel svoje vrhovno poveljstvo in vsi so bili podrejeni Mladiću. General Mladić je izvajal nadzor nad vojsko RS v sodelovanju z paravojaškimi enotami in prostovoljnimi enotami ter drugimi civilnimi telesi. Mladić je osebno kazensko odgovoren, da so sile pod njegovim poveljstvom izvajale vojne operacije. Odgovoren je načrtovanja, ukazovanja, zagrešitve, spodbujanja izvajanja zločinov. Z besedo zagrešil, je v njegovi obtožnici mišljeno, da obtoženi fizično ni zagrešil dejanja zločina, ampak se nanaša na sodelovanje v JCE (The Prosecutor of the Tribunal against Ratko Mladić 2010). Mladić je tako obtožen na podlagi individualne kazenske odgovornosti kot tudi poveljniške odgovornosti. Še vedno ni na sodišču, kjer naj bi se mu sodilo, in tako so se pogajanja in dogovori med Srbijo in Evropsko unijo prekinili.

11.2 Hrvaška: nacionalni pregon odgovornih za vojne zločine

»Hrvatov, ki so osvobajali državo od zla, ne moremo klicati na odgovornost.« (Franjo Tuđman).

Slika 11.2 Hierarhija poveljevanja hrvaških oboroženih sil

Glede na doktrino poveljniške odgovornosti, so glavni obtoženci za zločine tisti, ki so (in imajo) oblast (Josipović 2006, 149).

Hrvaška je imela veliko število procesov proti vojnim zločincem, vendar je bila večina proti članom drugih sovražnih enot in le redko proti predstavnikom svojih oboroženih sil. Čeprav ima hrvaški sodni sistem profesionalne in druge sposobnosti, da vodi procese v vseh primerih, je očitno, da splošna politična in moralna klima ni bila ugodna za začetek in korektno vodenje kriminalnih procesov zaradi vojnih zločinov. Veliko je razlogov: politiki, vpliv medijev, odnosi med verskimi skupinami, itd. vprašanje je ali je državna avtoriteta dovolj močna, da spremeni obnašanje večine prebivalstva in celotne hierarhije državnih teles, v relativno kratkem času (Josipović 2006, 151).

Kot že omenjeno, so stranke, ki so sodelovale in vodile politiko v času vojn, še vedno vplivne. Tako je tudi s HDZ, ki se je leta 2003 vrnila na oblast s predsednikom vlade Ivom Sanaderjem. Prav tako je bil na položaju predsednika države nekdanji član stranke HDZ, Stipe Mesić, ki pa je iz nje izstopil (Cruvellier in Valinas 2006, 6).

Hrvaška je sprejela zakon, ki jo zavezuje k spoštovanju odločitev MKSJ, to je Ustavni zakon o sodelovanju Republike Hrvaške z MKSJ. Vodja sodelovanja je vlada, lahko pa ustanovi tudi posebna teles za izvajanje vseh nalog sodelovanja. Zakon je bil sprejet na podlagi 80. člena Ustave Republike Hrvaške (Ustavni zakon o suradnji Republike Hrvatske s Međunarodnom kazenskim sudom). Kasneje so zaradi neuspešnega sodelovanja sprejeli še Resolucijo o sodelovanju z MKSJ (Rezluocija o suradnji s međunarodnim katnenim sudom u Haagu). Resolucija je bila sprejeta v času, ko je bil na oblasti še Tuđman, in tako kritizira sodišče, ki naj bi bilo spolitizirano.

14. aprila 2000 je bila sprejeta Deklaracija o sodelovanju z MKSJ, s tem so podprli delovanje sodišča. V njej so definirane odločitve, kjer Hrvaška zagovarja stališče, da je potrebno kaznovati vse storilce vojnih zločinov, in to ne glede na nacionalnost in dolžnosti, ki so jih imeli.

Dejansko sodelovanje pa se je začelo leta 2005, ko je Hrvaška sprejela Akcijski načrt, ki je obsegal šest točk, in sicer: povečanje javne zavesti glede spoštovanja zakonov in načela pravne države (na Hrvaškem spoštovanje zakona ni močnejša stran delovanja države, močnejša akcija oblasti je šla v smeri poudarjanja pomembnosti spoštovanja zakona in temeljnega načela, da nihče ni nad zakonom). Druga točka se je nanašala na povečanje števila policijskih akcij, ki bi pripeljale do Anteja Gotovine. Tretja točka je definirala preprečevanje uhajanja zaupnih informacij iz državnih služb. Četrta in peta se nanašata na aktivnejše nadaljevanje reform v obveščevalnih službah in več operativnih aktivnosti v obveščevalnih službah. Šesta pa o sodelovanju s sosednjimi državami (Lopandić 2005 4-8).

11.2.1 Pregon hrvaških poveljnikov, odgovornih za vojne zločine, na MKSJ

Pregoni hrvaških obtožencev pred MKSJ so temeljili na hudodelstvih, ki so se zgodila med dvema vojaškima operacijama. Prva je bila odkrita operacija, ki jo je Republika Hrvaška sprožila z namenom, da bi spet pridobila nadzor nad svojim lastnim ozemljem, ki so ga leta 1991 zasedli Srbi z JLA. Druga je bila operacija, ki jo je Republika Hrvaška sprožila med letoma 1992 in 1994, in sicer prek zastopniške milice bosanskih Hrvatov, znane kot HVO, zato da bi iztrgala ozemlje BiH in ga pridružila Republiki Hrvaški; Tuđman in drugi voditelji v Zagrebu so poskušali skriti vojaško in finančno podporo Republike Hrvaške tej operaciji, a jim ni uspelo. Potrebna je bila večina desetletja in politični prevrat v Republiki Hrvaški, preden je analitično osebje mednarodnega sodišča sploh lahko zbralo zadostno dokumentacijo, ki je vsebovalo, kaj so Tuđman in njegovi varovanci dolga leta delali, da bi

onemogočili prizadevanja MKSJ in zagotovili nekaznovanost zase in hrvaške vojaške voditelje (Del Ponte 2009, 274).

Hrvaška obveščevalna služba je Tuđmanu poročala, da obstaja resnična nevarnost, da bi MKSJ vložilo obtožnice zoper vodstvo Republike Hrvaške. To je bil vzrok, da so se hrvaške oblasti lotile obstrukcije in prizadevanj pravne obrambe zato, da bi onemogočile MKSJ preiskavo Tuđmana in drugih hrvaških političnih in vojaških funkcionarjev.

10. decembra 1999 je Tuđman umrl. Hkrati z njegovo smrtjo so se spremenile tudi politične razmere na Hrvaškem. V nekaj tednih po Tuđmanovi smrti so hrvaški volivci njegovo nacionalistično stranko, Hrvaško demokratično skupnost vrgli z oblasti. Vlado v Zagrebu so tako vodili ljudje, ki so bili pripravljeni sodelovati z MKSJ, kar je bil tudi eden izmed predpogojev za vstop Hrvaške v Evropsko unijo.

Leta 2004 je hrvaška vlada pripomogla k temu, da so na mednarodno sodišče premestili šest najvišjih političnih in vojaških voditeljev bosanskih Hrvatov: Jadranka Prlića, nekdanjega predsednika vlade »republike«, ki so jo bosanski Hrvati razglasili na bosanskem ozemlju; Bruna Stojića, nekdanjega obrambnega ministra te »republike«; Slobodana Praljaka in Milivoja Petkovića, nekdanja visoka poveljnika milice bosanskih Hrvatov; Valentina Čorića, nekdanjega šefa njene vojaške policije; in Berislava Pušića, ki je bil domnevno odgovoren za izmenjavo ujetnikov in za to, da je Muslimane oskrboval z dokumenti za odhod v tretje države. obtožnica navaja, da so ti možje – skupaj s štirimi že pokojnimi posamezniki, predsednikom Tuđmanom, nekdanjim hrvaškim obrambnim ministrom Gojkom Šušakom, generalom Jankom Bobetkom in Matejem Bobanom, ki je bil glavni politični voditelj bosanskih Hrvatov med vojno – ustanovili in sodelovali v JCE, katerega namen je bil podjarmiti in dokončno odstraniti bosanske Muslimane in druge Nehrvate, ki so živeli na določenih območjih na ozemlju samooklicane hrvaške »republike« v Bosni (Del Ponte 2009, 290). »Kdorkoli bere to obtožnico mu je takoj jasno, da bi kot soobtožene imenovala Tuđmana, Šušaka, Bobetka in Bobana, če bi bili ti še živi« (Del Ponte 2009, 290).

11.2.1.1 Janko Bobetko

Janko Bobetko je bil poveljnik vojske Republike Hrvaške, ko so septembra 1993 njene enote sprožile napad na Srbe v južnem delu Krajine. Obtožnica zoper njega je navajala, da je napad na Krajino vključeval hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava in hudodelstva zoper človečnost, vključno s pobojem srbskih civilistov in srbskih vojakov, ki so se predali, ter s plenjenjem in z uničevanjem zgradb in lastnine. Obtožnica je navajala tudi, da je Bobetko

vedel, da so Hrvaške sile pod njegovim poveljstvom storile hudodelstva, in da ni sprejel nujnih in primernih ukrepov, da bi preprečil takšna dejanja ali kaznoval storilce (ICTY 2010a). V letih po vojni je Bobetko napisal knjigo, v kateri se je praktično sam inkriminiral za vojna hudodelstva. Napisal je, da je bil poveljnik hrvaške vojske in poveljnik milice bosanskih Hrvatov. Ti zapisi so praktično priznanje njegove poveljniške odgovornosti za hudodelstva, zapisna v obtožnici (Del Ponte 2009, 283).

Hrvaške oblasti so vročile obtožnico in nalog za Bobetkovo aretacijo, ker je bil le ta slabega zdravja, je morala Hrvaška pošiljati redna poročila o njegovem zdravstvenem stanju, tajništvu MKSJ. 29. aprila 2003, približno dva meseca potem, ko je Hrvaška predložila svojo uradno prijavo za pristop k Evropski uniji, je general Janko Bobetko umrl kot svoboden človek.

11.2.1.2 Ante Gotovina

Leta 1995 je Ante Gotovina postal general HV, ki je poveljeval vojaškemu območju s štabom v Splitu. Obtožnica zoper Gotovino je vsebovala, da so do začetka avgusta 1995 hrvaški politični in vojaški voditelji začeli uresničevati vojaško operacijo s kodnim imenom »Nevihta«, ki je bila med drugim načrtovana za to, da predele Republike Hrvaške, ki so bili pod Srbskim nadzorom in zaščito Združenih narodov, vrne nazaj pod oblast hrvaške vlade in prežene tamkajšnje srbsko prebivalstvo. Obtožnica zoper Gotovino je navajala, da so potem, ko so hrvaške sile premagale srbski vojaški odpor, bili izvedeni ukrepi, ki naj bi zagotovili, da bi bila izselitev Srbov iz Krajine dokončna (Del Ponte 2009).

Obtožbe zoper Gotovino so vključevale pregon na politični, verski in rasni osnovi, deportacijo, prisilno preselitev, plenjenje javne in zasebne lastnine, samovoljno uničevanje mest in vasi, ki ni bilo upravičeno z vojaško nujnostjo, umor in nečloveška dejanja ter kruto ravnanje. General Gotovina je vedel ali bi moral vedeti, da bodo eden ali več njegovih podrejenih storili ali da so storili takšna hudodelstva, in da ni sprejel nujnih in primernih ukrepov, da bi preprečil hudodelstva ali kaznoval storilce. (ICTY 2010f). Gotovini se sedaj sodi pred sodiščem. Sam proces proti njem traja že več kot deset let, kar je več kot dvakrat dlje, kot je trajala sama vojna na Hrvaškem.

12 Zaključek

»Vprašanje odgovornosti nasploh in posebej poveljniške odgovornosti za kršitve določb mednarodnega vojnega prava predstavlja eno izmed razmeroma redko obravnavanih, zato pa v precejšnji meri nejasnih in celo protislovnih vprašanj tega področja v celoti.« (Jogan 1997, 169).

Odgovornost za svoja dejanja morajo prevzeti tako vojaški kot civilni poveljniki, četudi so predsedniki držav, tako je prva hipoteza potrjena. Kot argument je sodba proti predsedniku države Republike Srbije Slobodanu Miloševiću. Enako bi se zgodilo s predsednikom Republike Hrvaške Franjo Tuđmanom, če bi bil še živ. To je potrdil tudi Barić v intervjuju. Kot predsedniki držav, so bili vsi na podlagi ustave vrhovni poveljniki oboroženih sil in tako najvišji v verigi poveljevanja, kar sem nakazala tudi s slikama.

Kako posredno doktrina poveljniške odgovornosti, predvsem pa njena dejanska uresničitev na sodiščih vpliva na politiko v dejanskih razmerah pa je vidno v prizadevanjih mednarodne skupnosti, ki preko te doktrine vpliva na države, da sodelujejo, tako da kaznujejo in predajo obtožene, s tem potrjujem tudi drugo hipotezo. Tuđman in njegovi sodelavci so ves čas kljubovali MKSJ. Slovenija, Romunija, in Bolgarija so danes članice Evropske unije, Hrvaška pa še ne, kljub dejstvu, da Zagreb leži severno od Rima in zahodno od Dunaja. Kot je dejal Barić so ta dejanja močno škodila Hrvaški pri njenih ambicijah postati članica Evropske unije in Nata. Enako je bila kaznovana Srbija, ki je morala predati obtožence sodišču. Tudi v Srbiji nekatere politične struje niso želele sodelovati z MKSJ. Dejanja tako Hrvaške kot Srbije pri nesodelovanju z MKSJ so po eni strani razumljive. Vsi obtoženi, so delali za državo in so imeli (nekateri ga še imajo) velik vpliv na politiko držav, razlog za to pa je podpora ljudi. Mnogi jih imajo za vojne heroje in se tako ne strinjajo z njihovimi obsodbami. Posledica je bila, da so nekatere obtoženi dolgo časa iskali in poskušali aretirati, saj so jih ljudje podpirali in pomagali na begu.

Z vprašanjem osebne odgovornosti vojaških in civilnih poveljnikov za storjene vojne zločine so se v svetu začeli dejansko ukvarjati pozno, šele med in ob koncu druge svetovne vojne. Najbolj izpostavljena in obravnavana tema pa je postala v času vojn na Balkanu, kar je obravnavano v diplomskem delu. Sodilo se je proti vsem poveljujočim, ki so vodili vojno, edino zahodnim ne. NATO je ostal nekaznovan, nihče od odgovornih ni bil poklican pred sodišče, zaradi zračnih napadov. Tožilstvo MKSJ je začelo obravnavo, vendar je kmalu

zaključilo, ker nihče ni želel sodelovati. Tukaj se postavlja naslednje vprašanje, kako je s poveljniško odgovornostjo poveljnikov mednarodnih sil, kot so sile NATO?

13 Literatura

1. Ackerman, John in Eugene Sullivan. 2000. *Practice and Procedure of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*. The Hague: Kluwer Law Internat.
2. Agabin, Pacifico. 2008. *Accountability of the President under the Command Responsibility Doctrine*. Dostopno prek: <http://journals.upd.edu.ph-index.pkp-law-article-viewFile/1878/1794> (10. september 2010).
3. Alvarez, Alex. 2006. *Militias and Genocide*. Dostopno prek: <http://www.altoona.psu.edu/journals/war-crimes/articles/V2/v2a1.pdf> (5. avgust 2010).
4. Bassiouni, Cherif. 2002. Accountability for Violations of International Humanitarian Law and Other Serious Violations of human Rights. V *Post-Conflict Justice*, ur. Bassiouni Cherif, 1-33. New York: Transitional Publishers.
5. Bašić, Sanela. 2006. Bosnian Society on the Path to Justice, Truth and Reconciliation. V *Peacebuilding and Civil Society in Bosnia-Herzegovina. Ten Years after Dayton*, ur. Martina Fisher, 3-55. Münster: Lit Verlag.
6. Bojičić, Vesna in Mary Kaldor. 1997. The political economy of the war in Bosnia-Herzegovina. V *Restructuring the Global Military Sector*, ur. Mary Kaldor in Basker Vashee, 357-86. London: Continuum International Publishing Group.
7. Cencich, John. 2009. *International Criminal Investigations of Genocide and Crimes Against Humanity: A War Crimes Investigator's Perspective*. Dostopno prek <http://icj.sagepub.com/content/19/2/175> (31. avgust 2010).
8. Cigar, Norman in Paul Williams. 2002. *Indictment at Hague: The Milošević Regime and Crimes of the Balkan War*. New York: New York University Press.
9. Clark, Janine. 2008. *Serbia in the Shadow of Milošević: the Legacy of Conflict in the Balkans*. London, New York: Tauris academic Studies.
10. Clausewitz, Carl. 2004. *O vojni*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
11. Cruvellier, Thierry in Marta Valinas. 2006. *Croatia: Selected Developments in Transitional Justice*. Dostopno prek: <http://www.ictj.org/static/Europe/TJdevelopments.eng.pdf> (11. september 2010).

12. Danner, Allison in Jenny Martinez. 2005. *Guilty Associations: Joint Criminal Enterprise, Command Responsibility, and the Development of International Criminal Law*. Dostopno prek: <http://law.vanderbilt.edu/faculty/index.aspx> (10. september 2010).
13. Del Ponte, Carla. 2009. *Gospa tožilka. Soočenje z najhujšimi zločinci človeštva in s kulturo nekaznovanosti*. Ljubljana: založba Sanje.
14. Donahoe, John. 2003. *Thesis. Cratian Civil-Military Reform and its Impact on Nato Membership*. Monterey: Naval Postgraduate School.
15. Glenny, Misha. 1993. *The fall of Yugoslavia: The Third Balcan War*. London: Penguin Books.
16. Gow, James. 2003. *The Serbian Project and its Adversaries. A Strategy of War Crimes*. United Kingdom: C.Hurst&Co.
17. Humanitarian Law Center. 2006. *Transitional Justice: EU War Crimes Policy in the Westerm Balcans*. Dostopno prek: <http://www.zamislisrbiju.org/docs/analize/HLC%20Newsletter%20No20.pdf> (8. september 2010).
18. ICTY. 1996. *Trial chamber issues international arrest warrants against Karadžić and Mladić and rebukes Federal Republic of Yugoslavia and Republika Srpska for failing to arrest them*. Dostopno prek: <http://www.icty.org/x/cases/mladic/press/en/PR099E%20TC%20issues%20international%20arrest%20warrants%20against%20Karadzic%20and%20Mladic%20and%20rebukes%20FRY%20and%20Republika%20Srpska%20for%20failing%20to%20arrest%20them.pdf> (2. september 2010).
19. ---2010.a. *Bobetko. Case Information Sheet*. Dostopno prek: http://www.icty.org/x/cases/bobetko/cis/en/cis_bobetko_en.pdf (12. september 2010).
20. ---2010b. *Karadžić. Case information sheet*. Dostopno prek: http://www.icty.org/x/cases/karadzic/cis/en/cis_karadzic_en.pdf (3. september 2010).
21. ---2010c. *Prlić. Case Information Sheet*. Dostopno prek: http://www.icty.org/x/cases/prlic/cis/en/cis_prlic_al_en.pdf (12. september 2010).
22. ---2010č. *Ražnatović Indictment*. Dostopno prek: http://www.icty.org/x/cases/zeljko_raznjatovic/cis/en/cis_arkan_en.pdf (8. september 2010).
23. ---2010d. *Šešelj Indictment*. Dostopno prek: <http://www.icty.org/x/cases/seselj/ind/en/ses-ii030115e.pdf> (7. september 2010).

24. ---2010e. *Tadić. Case Information Sheet.* Dostopno prek: http://www.icty.org/x/cases/tadic/cis/en/cis_tadic_en.pdf (12. september 2010).
25. ---2010f. *The Prosecutor of the Tribunal against Ante Gotovina.* Dostopno prek: http://www.icty.org/x/cases/gotovina_old/ind/en/got-ii010608e.htm (8. september 2010).
26. IDEA-Interantional Institute for Democracy and Electoral Assistance. 2002. *South Eastern Europe Public Agenda Survey.* Dostopno prek: http://archive.idea.int/balkans/survey_detailed.cfm (12. september 2010).
27. International Humanitarian Law. 2010. *IV. Haaška konvencija.* Dostopno prek: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/195> (6. september 2010).
28. Irwin, Colin. 2006. *A People's Peace process for Bosnia and hercegovina? Baseline Survey for our Town, Our Future: A Project about Democratization, Good Governance and the Rule of Law in Bosnia and Hercegovina.* Dostopno prek: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN018771.pdf> (11. september 2010).
29. Ivanišević, Bogdan. 2007. *Against the Current – War Crimes Prosecutions in Serbia.* Dostopno prek: <http://www.ictj.org/images/content/7/8/780.pdf> (14. september 2010).
30. Jogan, Savin. 1997. *Mednarodno vojno/humanitarno pravo.* Ljubljana: Uprava za razvoj MORS.
31. Josipivić, Ivo. 2006. *Responsibility for war crimes before national courts in Croatia.* Dostopno prek: [http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/review-861-p145/\\$File/irrc_861_Josipovic.pdf](http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/review-861-p145/$File/irrc_861_Josipovic.pdf) (31. avgust 2010).
32. Judah, Tim. 1997. *The serbs. History, Myth and the Destruction of Yugoslavia.* New Haven: Yale University Press.
33. Kitchen. Adrienne. 2005. *Seselj Revels in Court Theatrics.* Dostopno prek: <http://iwpr.net/sr/node/5753> (8. september 2010).
34. Korošec, Tomo. 2002. *Vojaški slovar (predelana in dopolnjena izdaja).* Ljubljana: Tiskarna Delo d.d.
35. Koukourinos, Dimitrios. 2002. *Constitutional Law and the external Limits of the Legal Framing of DCAF: the Case of Croatia and the Federal Republic of Yugoslavia.* Dostopno prek: www.dcaf.ch/_docs/WP61.pdf (8. september 2010).
36. Kritz, Neil. 2002. Progress and Humiulity: The Ongoing Search for Postconflict Justice. V *Post-Conflict Justice*, ur. Cherif Bassiouni, 3-55. New York: Transitional Publishers.

37. Lavolette, Nicole. 1998. *Commanding Rape: Sexual Violence, Command Responsibility, and the Prosecution of Superiors by the International Criminal Tribunals for the Former Yugoslavia and Rwanda*. Montreal: University of British Columbia Press.
38. Levine, Eugenia. 2005. *Command Responsibility. The Mens Rea Requirement*. Dostopno prek: <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/163/28306.html> (12. september 2010).
39. Lopandić, Bruno. 2005. *Prvi Hrvatski koraci u Europsku uniju: Položen ispit europske vjerodostojnosti*. Dostopno prek: http://vjestnik.hr/Kronika_2005/pdfovi/04_08_2005.pdf (10. september 2010).
40. Micewski, Edwin. 2005. Civilian and Democratic Control of Armed Forces in South East Europe: An Analysis of the Stability Pact Self-Assessment Studies. V *Defence and security sector governance and reform in South East Europe: regional perspectives*, ur. Eden Cole, 100-50. Geneva: Geneva Centre for Democratic Control of Armed Forces.
41. Novalić, Dario. 2007. *Zločin i kazna: Procesuiranje ratnih zločina počinjenih u Bosni in Hercegovini pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju*. Sarajevo: Fond Otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, Outreach program Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.
42. Ozren, Zunec. 1996. Democracy in the »Fog of War«: Civil Military Relations in Croatia. V *Civil-Military relations in the Soviet and Yugoslav Successor states*, ur. Constantine Danopolous in Daniel Zirker, 335-60. Boulder, CO: Westview.
43. Pirjevec, Jože. 2003. *Jugoslovanske vojne 1991-1999*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
44. Pjanić, Jasmina. 2010. *Joint Criminal Enterprise. New form of individual responsibility*. Dostopno prek: http://www.okobih.ba/files/docs/Jasmina_Pjanic_ENG_i_BHS.pdf (10. september 2010).
45. *Rimski statut*. 1998. Dostopno prek: http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/EA9AEFF7-5752-4F84-BE94-0A655EB30E16/0/Rome_Statute_English.pdf (6. september 2010).
46. Sadkovich, James. 2006. *Patriots, Villaind, and Franjo Tuđman*. Dostopno prek: <http://hrcak.srce.hr/15857> (12. september 2010).

47. Sancin, Vasilika. 2009. *Mednarodno pravo oboroženih spopadov*. Ljubljana: Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje.
48. Scharf, Michael. 1999. *The Indictment of Slobodan Milošević*. Dostopno prek: <http://www.asil.org/insigh35.cfm> (8. september 2010).
49. Scharf, Michael in Paul Williams. 2003. The functions of Justice and Anti-justice in the Peace-building Process. *The Case Western Reserve Journal of International Law* 35: 161-86.
50. Schlichte, Klaus. 2009. *Na krilima patriotisma- On the Wings of Patriotism: Delegated and Spin-Off Violence in Serbia*. Dostopno prek: <http://afs.sagepub.com/content/36/2/310> (31. avgust 2010).
51. Shrader, Charles. 2004. *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
52. Silber, Laura in Little Allan. 1996. *Smrt Jugoslavije*. Ljubljana: Co Libri.
53. Statut ICTY. 2009. *Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*. Dostopno prek: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf (9. september 2010).
54. Tatalović, Siniša. 1997. *Analiza vojne na hrvaškem*. Teorija in praksa 34(1), 99-118.
55. Tožilec zoper Slobodana Miloševića. 2004. *Sodeči senat, Odločitev o predlogu za oprostitev*. Dostopno prek: <http://www.un.org/icty/milosevic/trialc/judgement/index.htm> (14. september 2010).
56. The Prosecutor of the Tribunal against Ratko Mladić. 2010. *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (Case No. IT-95-5/18-I)*. Dostopno prek: <http://www.icty.org/x/cases/mladic/ind/en/mla-ai021010e.pdf> (12. september 2010).
57. *UN Report*. 2010. Dostopno prek: <http://www.srpska-mreza.com/Bosnia/UN-SpecialForces.html> (5. julij 2010).
58. *Ustavni zakon o suradnji Republike Hrvatske s Međunarodnom kazenskim sudom*, sprejet in razglašen v hrvaškem parlament, 19. aprila 1996. Dostopno prek: <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/1996/0654.htm> (12. september 2010).
59. Woehrel, Steven. 2006. *Serbia and Montenegro: Current Situation and U.S. Policy*. Dostopno prek: <http://italy.usembassy.gov/pdf/other/RL30371.pdf> (8. september 2010).
60. *Zakon o saradnji Srbije i Crne gore sa međunarodnim tribunalom za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava*

počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine. Službeni list SRJ 18/2002 i 16/2003. Dostopno prek:

http://www.projuris.org/DOC/zakoni/slobode_i_prava/institucionlana:zastita/03.ZKAO_N_O_SARADNJI_SA:HASKIM_TRIBUNALOM.pdf (8. september 2010).

61. *Zakon o službi v Slovenski vojski* (ZSSloV). Ur. l. RS. 68/2007. Dostopno prek: http://www.mors.si/fileadmin/mors/pdf/dokumenti/predlogipred/zssv_obravnavavs2303207.pdf (6. september 2010).

62. Žunec, Ozren, Siniša Tatalović, Tarik Kulenović. 1999. The Post-Conflict Restructuring of Armed Forces: War Veterans in Croatia. V *Defence restructuring and conversion: Sociocultural aspects*, ur. Ljubia Jelušić, John Selb, 292-303. Brussels: Directorate-General Research.

14 Priloga A: Intervju z mag. ROBERTOM BARIĆEM (Hrvatsko vojno učilište Petar Zrinski)

V: Tuđman je, kot vrhovni poveljnik imel nadzor nad oboroženimi silami Hrvaške vojske. Vendar je zaobšel parlamentarni nadzor z organom, ki mu je to omogočil. Kakšen je bil ta organ in kako je bil organiziran?

O: Tuđman oziroma takratna oblast ni preprečila delovanje institucij oziroma jim onemogočila delovanja, je pa imela oblast Nacionalni varnostni svet (SONS), ki je bil zakonit organ, deloval je v okviru ministrstva. Celoten varnostni sektor je bil pod nadzorom stranke, ki je bila takrat na oblasti (HDZ).

V: Hrvaški obrambni svet (HVO), je bila ena izmed pomembnih enot, ki so delovale v okviru hrvaške vojske. Ali je bila HVO paravojaška enota ali ne?

O: Uradno je bila HVO vojaška organizacija Herceg-Bosne, neuradno pa so bili ljudje oziroma pripadniki hrvaške vojske napoteni na območje Herceg-Bosne, kjer so morali delovati v okviru HVO in sodelovati v njenih operacijah. Boljše je bilo za pripadnike, da so odšli in se priključili HVO, sicer so bili lahko odpuščeni od vojske, nekateri so tudi zavrnili delovanje..., vendar je večina enostavno ubogala ukaze in odšla, tam so opravili naloge in se vrnili v hrvaško vojsko. Naloge, ki so jih tam opravljali so bile del hrvaške politike in tako v interesu oblasti.

V: Ali je šla linija poveljevanja od HVO direktno do Tuđmana?

O: Ja, vendar v krog okrog Tuđmana, Gojko Šušak je bil osrednja osebnost.

V: Ali bi bil Tuđman obtožen za vojne zločine, tako kot Milošević, če bi bil živ?

O: Ja, verjetno bi bil.

V: Kako je bilo z Joint Criminal Enterprise na Hrvaškem?

O: Dejstvo je, da so bili zločini povzročeni tudi s hrvaške strani in da je obstajal načrt. Veliko podatkov ni znano, ljudje so odšli s položajev in veliko informacij je preprosto izginilo, jih ni, na podlagi katerih bi lahko jasneje določili kako je bil sam načrt Velike Hrvaške zasnovan. Sama linija poveljevanja je potekala iz stranke HDZ in njenega voditelja Tuđmana. Malo ljudi okrog njega je poznalo točne informacije. Ko so ljudje odšli s položajev so z njimi odšli tudi podatki. Kako je bil osnovan načrt Velike Hrvaške in izveden točno ni jasno, dejstvo pa je, da je povzročil veliko škode Hrvaški.